

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**ATSAVINĀŠANAS SABIEDRĪBAS VAJADZĪBĀM
TIESISKĀ REGULĒJUMA PROBLĒMAS UN
IESPĒJAMIE RISINĀJUMI**

BAKALaura DARBS

Autors: **Kristīne Fausta-Drelniece**
Studenta apliecības Nr.: kf15008
Darba vadītājs: docents *Dr.iur.* Erlens Kalniņš

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt atsavināšanas sabiedrības vajadzībām tiesiskā regulējuma problēmas un identificēt iespējamus risinājumus. Darba pirmajā daļā autore pēta īpašumu kā tiesību institūtu un tā mijiedarbību ar atsavināšanu sabiedrības vajadzībām. Darba otrajā daļā tiek analizēts atsavināšanas sabiedrības vajadzībām tiesiskais regulējums, aplūkojot gan tiesības uz īpašumu starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, gan Latvijas tiesisko regulējumu par īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām. Trešajā daļā tiek analizēts taisnīgas atlīdzības saturs, kompensācijas veidi atsavināšanas sabiedrības vajadzībām problemātikas kontekstā un sniegti priekšlikumi. Darba apjoms ir 40 lappuses. Izmantotās literatūras un avotu saraksts satur 58 avotus.

Atslēgas vārdi: īpašuma tiesības, atsavināšana sabiedrības vajadzībām, tiesiskais regulējums, taisnīga atlīdzība, īpašumu maiņa kā taisnīgas atlīdzības veids.

ABSTRACT

The purpose of the bachelor thesis is to analyze legal framework problems of the alienation for the needs of society and identify possible solutions. The first part is dedicated to the research of property as a legal institute and its interaction with alienation for the needs of society. The second part is committed to study legal regulation of alienation for the needs of society which includes observing both property rights in international human rights instruments and legal regulation of alienation for the needs of society in Latvia. In third part author analyzes content of fair remuneration and types of compensation within the alienation for the needs of society frame of reference, further suggesting proposals. Bachelor thesis consists of 40 pages and 58 references.

Key words: property rights, alienation for the needs of society, legal regulation, fair remuneration, change of property as a fair compensation.

SATURS

Ievads.....	5
1. Īpašuma kā tiesību institūta un atsavināšanas sabiedrības vajadzībām mijiedarbība.....	7
1.1. Īpašuma tiesības kā lietu tiesības.....	7
1.1.1. Nekustamā īpašuma definējums.....	8
1.2. Īpašuma tiesības kā pamattiesības.....	10
2. Atsavināšanas sabiedrības vajadzībām tiesiskais regulējums	13
2.1. Tiesības uz īpašumu starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos.....	13
2.2. Latvijas tiesiskais regulējums par īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām....	16
3. Taisnīga atlīdzība, kompensācijas veidi atsavināšanas sabiedrības vajadzībām problemātikas kontekstā.....	23
3.1. Taisnīgas atlīdzības saturs un izpratne.....	23
3.2. Īpašuma maiņa kā iespējamais taisnīgas atlīdzības veids.....	28
Kopsavilkums.....	35
Izmantotā literatūra un avoti.....	37

IEVADS

Tiesības ir dinamisks fenomens, kas – parasti solīti iepakāj – attīstās kopā ar sabiedrību. Taču sabiedrība attīstoties kļūst arvien kompleksāka. Precīzāk – sabiedrības attīstība nozīmē tieši tās kompleksitātes pieaugumu.¹ Tehnoloģiju attīstība, globalizācijas tendences, dažādas vērtību izmaiņas sabiedrībā arvien straujāk ienes jaunas tendences, kas ietver aizvien ātrāku un vienkāršāku risinājumu veidošanos.

Nenoliedzami veidojot tiesības, ir jācenšas tās veidot maksimāli vienkāršas. Taču kompleksas problēmas vienkāršošanai ir sava zemākā robeža. Pārmērīgi vienkāršotas tiesības kļūst neadekvātas un netaisnīgas.²

Darījumos ar nekustamo īpašumu viens no galvenajiem elementiem ir īpašuma tiesības, kas ir viens no sarežģītākajiem civiltiesību institūtiem. Panākt taisnīgu rezultātu, pēc iespējas saudzējot un neierobežojot pamattiesības, izmantojot visus tiesiskā regulējuma instrumentus – šādi jāraksturo atsavināšanas sabiedrības vajadzībām process. Nenoliedzami šis process ietver sevī dažādu tiesību institūtu mijiedarbību. Tā īpašuma tiesību ierobežošanas pieļaujamības regulējums izriet no dažāda līmeņa starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem, Latvijas Republikas Satversmes, Civillikuma, Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma, Ministru kabineta noteikumiem, un citiem normatīvajiem aktiem.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt atsavināšanas sabiedrības vajadzībām tiesisko regulējumu, tā problēmas un identificēt iespējamus risinājumus. Darbā temats tiek sašaurināts aplūkojot un analizējot vienu no tiesību uz īpašumu veidiem – nekustamo īpašumu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām. Darba ietvaros tiek aplūkots īpašuma tiesību institūts un tā mijiedarbība ar atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, īpašuma tiesību dažādie tvērumi, atsavināšanas sabiedrības vajadzībām tiesiskais regulējums gan starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, gan iekšējās tiesībās. Tāpat darba mērķis ir analizēt taisnīgas atlīdzības saturu, īpašuma maiņu kā iespējamo taisnīgas atlīdzības veidu un ar to saistīto tiesiskā regulējuma efektivitāti un pilnveidošanu.

Pētījums sastāv no trīs daļām. Pirmajā daļā tiek skaidrots īpašuma tiesības institūts. Otrajā daļā tiek analizēts tiesiskais regulējums atsavināšanas sabiedrības vajadzībām kontekstā. Un trešajā daļā tiek pētīta taisnīgas atlīdzības izpratne un saturs, kā arī identificētas

¹ Levits E. Tiesības kā zināšanas un komunikācija. Jurista vārds, 07.11.2017. Nr. 46 (1000)

² Turpat.

problēmas tiesiskajā regulējumā saistībā ar tiesībām pieprasīt līdzvērtīgu nekustamo īpašumu kā viens no taisnīgas atlīdzības izmaksas veidiem.

Darba izstrādē izmantotas sekojošas zinātniskās pētniecības metodes: 1) salīdzinošā jeb komparatīvā metode, tās ietvaros salīdzināts dažādos starptautiskajos tiesību aktos ietvertais tiesiskais regulējums par atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, kā arī īpašuma tiesības ierobežojumiem; 2) analītiskā metode; 3) aprakstošā metode; kā arī 4) indukcijas metode.

Pētījumā autore izmanto Latvijas autoru zinātniskās publikācijas, zinātniskos pētījumus, Latvijas un starptautiskos normatīvos aktus, periodiskos izdevumus. Analizē Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus.

1. ĪPAŠUMA KĀ TIESĪBU INSTITŪTA UN ATSAVINĀŠANAS SABIEDRĪBAS VAJADZĪBĀM MIJEDARBĪBA

1.1. Īpašuma tiesības kā lietu tiesības

Īpašums ir vispilnīgākā un visaptverošākā lietu tiesība, kādu pazīst mūsu tiesiskā iekārta; tā piešķir īpašniekam visplašāko lietošanas un rīcības iespēju pār lietu.³ Īpašums ir pilnīgas varas tiesība pār lietu, t.i. tiesība valdīt un lietot to, iegūt no tās visus iespējamus labumus, ar to rīkoties un noteiktā kārtā atprasīt to atpakaļ no katras trešās personas ar īpašuma prasību (Civillikuma 927.pants).⁴ Īpašuma tiesības definīcijas pirmsākumi meklējami Francijas civillikoda. Jāmin dažādās lēņu tiesības, pie kurām neviena persona nebija pilnīgs īpašnieks. Šie ierobežojumi tik lielā mērā traucēja sabiedrisko dzīvi, ka Lielā franču revolūcija cīnījās arī par īpašuma neaizskaramību. 1791.gada konstitūcija īpašuma tiesības apzīmēja par svētām un neaizskaramām tiesībām. Šī doma pārgāja uz “Code civil” un izplatījās arī tālāk.⁵ Ir jāatšķir īpašums no pašas īpašuma tiesības. Īpašums ir valdījums, turpretim iespēja aizsargāt šo valdījumu ir īpašuma tiesība. Īpašuma tiesībai var būt nemainīgs un mainīgs saturs. Īpašuma tiesība ar nemainīgu saturu ir tā sauktā elastīgā īpašuma tiesība: ja īpašnieks ir aprobežots savā rīcībā, piemēram, ar to, ka kādai citai personai ir zināma tiesība uz viņa lietu, teiksim, kāds servitūts, tad tas nenozīmē, ka īpašniekam vairs nav attiecīgās rīcības iespējas – tā nav atkritusi, bet ir tikai paralizēta; aprobežojumam atkrītot, paralizētā iespēja automātiski atjaunojas (*ius recadentiae*).⁶

Lietu tiesības mēdz traktēt objektīvā nozīmē, t.i. kā attiecību starp lietu tiesības subjektu un visiem pārējiem subjektiem, t.i. “starp tiesību baudošu personu un trešām personām lietu dēļ” “tiesiskās kārtības” nodrošināšanai.⁷ Īpašuma tiesības objektīvā nozīmē ir normu kopums, kas nodrošina tiesības netraucēti izmantot īpašumu un citu personu pienākumu atturēties no īpašnieka traucējuma.⁸ Īpašums ir subjektīva lietu tiesība jeb

³ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrās papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 17.lpp.

⁴ Vīnzarājs N. Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.-1939.). Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihonova izdevums, 2000, 53.lpp.

⁵ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 85.-86.lpp.

⁶ Vīnzarājs N. Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.-1939.). Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihonova izdevums, 2000, 53.-54.lpp.

⁷ Rozenfelds J. Lietu tiesību objekti. Rights in rem: Latvijas Universitātes Žurnāls “Juridiskā zinātne”, Nr.8, 2015, LU akadēmiskais apgāds, 24. lpp

⁸ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4.labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 39.lpp.

konkrētai personai piederoša tieša un ekskluzīva tiesiska vara pār lietu.⁹ Tiesības valdīt, lietot un rīkoties ar lietu ir universālas, vispārārstītas īpašnieka subjektīvās tiesības, kas atbilst Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas¹⁰ (turpmāk – Konvencija) Pirmajā protokolā paredzētajām tiesībām uz netraucētu īpašuma izmantošanu (*peaceful enjoyment of possessions*).¹¹ Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105.pants noteic: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību”¹². No Satversmes 105.panta otrā, trešā un ceturta teikuma izriet, ka personas subjektīvās tiesības uz īpašumu nav absolūtas. Šāda pieeja nodrošina līdzsvaru starp personas interesēm īpašuma tiesību īstenošanā, no vienas puses, un valsts un sabiedrības interesēm, no otras puses.¹³

Īpašuma tiesības nav tikai teorētisks institūts, vai jurisprudencē esošs, analizēts termins. Tiesību subjektiem izlietojot tiem piederošās īpašuma tiesības uz lietām, slēdzot dažādus darījumus un realizējot lielākus vai mazākus projektus, īpašuma tiesības iegūst savu svarīgumu, izkristalizējot arī ar tām saistītās problēmas vai nepilnības. Pētot tiesiskajā regulējumā ietverto īpašuma tiesību, tās saturu un tvērumu, arī tieši īpašuma tiesības objektu nekustamo īpašumu, kas šajā darbā analizēts caur atsavināšanas sabiedrības vajadzībām prizmu, jāaplūko dažādi normatīvie akti, kas to nosaka.

1.1.1. Nekustamā īpašuma definējums

Tā Civillikuma 842.pants noteic, ka ķermeniskas lietas ir vai nu kustamas, vai nekustamas, raugoties pēc tam, vai tās var vai nevar pārvietot, ārēji nebojājot, no vienas vietas uz otru.¹⁴ Šī definīcija ir negrozītā veidā pārņemta no romiešu tiesībām, un no mūsdienu viedokļa – ņemot vērā zemesgrāmatu sistēmas pastāvēšanu – uzskatāma par novecojušu un nepilnīgu. Iespējamība lietu pārvietot, to ārēji nebojājot, ir tikai viena no nekustamu lietu pazīmēm, un jau romiešu tiesībās kā nekustamas lietas galvenais piemērs tika minēts zemes gabals un viss tas, kas ar šo zemes gabalu ir cieši saistīts (t.i., zemes gabals un tā daļas: ēkas,

⁹ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrās papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 16.lpp.

¹⁰ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950.

¹¹ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4.labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 40.lpp.

¹² Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922.

¹³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 466.lpp.

¹⁴ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937.

koki utt.).¹⁵ Savukārt nekustama lieta tiek apzīmēta ar terminu “nekustams īpašums” (piem., Civillikuma 992.-995.pants).¹⁶ Literatūrā pausts viedoklis, ka Civillikumā ar terminu “īpašums” saprot īpašuma tiesības, bet ar terminu “nekustams īpašums” jāsaprot īpašuma objekts jeb “imobilija”.¹⁷ No tā secināms, ka nekustama lieta vai nekustams īpašums, var būt viens no iespējamiem īpašuma tiesības priekšmetiem. Nekustamā īpašuma skaidrojums ir atrodams arī citos normatīvajos aktos.

Likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli”, nekustamais īpašums tiek definēts - ķermeniskas lietas, kuras atrodas Latvijas Republikas teritorijā un kuras nevar pārvietot no vienas vietas uz otru, tās ārēji nebojājot, — zemi, ēkas, tai skaitā kadastra informācijas sistēmā reģistrētas, bet ekspluatācijā nenodotas ēkas, un inženierbūves.¹⁸ Savukārt likuma “Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums” 6.panta pirmā daļa nekustamo īpašumu definē šādi - Nekustamais īpašums šā likuma izpratnē ir nekustamā īpašuma objekts (zemes vienība vai būve) vai šo objektu kopība (zemes vienība un būve), kas saskaņā ar likuma "Par nekustamā īpašuma ierakstīšanu zemesgrāmatās" normām atbilst pastāvīga nodalījuma prasībām, kā arī par nekustamo īpašumu uzskatāms arī dzīvokļa īpašums vai dzīvoklis, mākslinieka darbnīca, neapdzīvojamā telpa, kas nodota īpašumā līdz dzīvojamās mājas privatizācijai.¹⁹ Zemesgrāmatu publiskas ticamības un negrozāmības princips nostiprināts Zemesgrāmatu likuma 1.pantā²⁰, taču caurvijas visiem citiem iepriekšminētā likuma pantiem. Tā Zemesgrāmatu likuma 3.pants nosaka, ka katrs nekustams īpašums jāieraksta zemesgrāmatā tajā zemesgrāmatu nodaļā, kuras darbības teritorijā tas atrodas. Saskaņā ar iepriekšminēto likumu nekustamo īpašumu ierakstīšana un lietu tiesību nostiprināšana Zemesgrāmatās ir obligāta.

Vadoties no minētajām normām un ievērojot Civillikuma terminoloģiju, ar „nekustamām lietām” ir saprotami zemes gabali, kā arī būves un dzīvokļa īpašumi, kas saskaņā ar likumu ir ierakstāmi zemesgrāmatā kā patstāvīgi nekustami īpašumi. Šajā definējumā – atšķirībā no Civillikuma 842.pantā ietvertās norādes uz lietu pārvietojamības pazīmi, – pirmkārt, ir ietverts nekustamu lietu pamatveidu uzskaitījums: 1) zemes gabali, 2) būves kā patstāvīgi īpašuma objekti un 3) dzīvokļa īpašumi. Otrkārt, šajā definējumā, ņemot

¹⁵ Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008. Pieejams: at.gov.lv/files/uploads/files/.../lv_documents_petijumi_civillikuma_modernizacija.doc [aplūkots 10.11.2018.]

¹⁶ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 23.lpp.

¹⁷ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4.labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 39.lpp.

¹⁸ Par nekustamā īpašuma nodokli: LV likums. Pieņemts: 04.06.1997.

¹⁹ Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums: LV likums. Pieņemts: 01.12.2005.

²⁰ Zemesgrāmatu likums: LV likums. Pieņemts: 22.12.1937.

vērā zemesgrāmatu sistēmas pastāvēšanu, ir ietverta norāde uz otru svarīgu pazīmi – nekustamo lietu pakļautību ierakstīšanai zemesgrāmatā.²¹

1.2. Īpašuma tiesības kā pamattiesības

Īpašuma tiesības ir ne tikai lietu tiesības, bet arī vienas no nozīmīgākajām pamattiesībām, ko garantē gan starptautiskie cilvēktiesību akti, gan valstu konstitūcijas (pamatlikumi, satversmes).²² Īpašumtiesību sevišķo svarīgumu ir atzinusi arī Eiropas Kopienų Pirmās instances tiesa, kas savā praksē īpašumtiesību patvaļīgas atņemšanas aizliegumam ir piešķīrusi *ius cogens* normas statusu, atzīstot, ka patvaļīga īpašumtiesību atņemšana ir pretrunā ar *ius cogens* normām.²³

Saskaņā ar Satversmes 105.pantu ikvienam ir tiesības uz īpašumu, bet īpašuma tiesības var ierobežot tikai saskaņā ar likumu. Termini “tiesības uz īpašumu” un “īpašuma tiesības” Satversmē tiek lietoti kā sinonīmi. Termins “īpašuma tiesības” ir raksturīgs civiltiesībām, konstitucionālajās tiesībās tā saturs ir plašāks. Termins “tiesības uz īpašumu” konstitucionālajās tiesībās nereti tiek lietots tāpēc, lai nošķirtu Satversmes 105.pantā noteiktās pamattiesības no īpašuma tiesībām civiltiesiskā izpratnē.²⁴ Šeit gan veidojas sarežģījums, jo pretstatā īpašuma tiesībām kā civiltiesiskās apgrozības instrumentam konstitucionālās tiesības, kas bāzējas cilvēktiesību koncepcijā, pieņemts uzskatīt par neatsavināmām, t. i., tādām, kas sava neatsavināmā rakstura dēļ principiāli nevar būt tiesiskās apgrozības objekts. Tātad patiesībā konstitucionālajās tiesībās ietvertā tiesību aizsardzība sastāv no diviem atšķirīgiem elementiem. Šeit ir gan neatsavināmās cilvēka tiesības uz īpašumu, kas gan pastāv kā potenciālas tiesības, t. i., nav atkarīgas no konkrētās personas mantiskā stāvokļa, gan arī “parastās” īpašuma tiesības, kuras iespējams atsavināt, cita starpā, arī ar valsts varas aktiem pretēji īpašnieka gribai, kas pie tam visbiežāk ir nacionālo konstitucionālo tiesu, tai skaitā Latvijas Satversmes tiesas, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas, praksē izskatāmais strīda objekts.²⁵

Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to

²¹ Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008. Pieejams: at.gov.lv/files/uploads/files/.../lv_documents_petijumi_civillikuma_modernizacija.doc [aplūkots 10.11.2018.]

²² Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrās papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 14.lpp.

²³ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 21.4.p.

²⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 460.lpp.

²⁵ Rozenfelds J. Lietu tiesību objekti. Latvijas Universitātes Žurnāls “Juridiskā zinātne”, Nr. 8, 2015.

piemērošanas prakse kalpo kā interpretācijas līdzeklis, lai noteiktu pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietverto pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas.²⁶ Valsts pienākums izriet no Satversmes 89.panta, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijas saistošiem starptautiskajiem līgumiem.²⁷ Tādējādi atspoguļojas Satversmē ietverto pamattiesību mijiedarbība un līdzsvarošana ar starptautiskajā tiesiskajā regulējumā ietvertajām cilvēka pamattiesībām.

Tiesības uz īpašumu ietver valsts tiesības ierobežot īpašuma izmantošanu saskaņā ar sabiedrības interesēm. Tas izriet no īpašuma sociālās funkcijas – katram īpašniekam ir pienākums rēķināties ar citu interesēm.²⁸ To apstiprina arī Satversmes tiesa lietā Nr. 2006-38-03 - kaut arī Civillikuma 927. pants noteic, ka īpašums ir pilnīgas varas tiesība pār lietu, īpašums modernajās civiltiesībās tiek uzskatīts ne tikai par individuālu kategoriju, bet arī par sociālu vērtību.²⁹ Jau profesors Konstantīns Čakste secinājis, ka „īpašuma tiesības nav pilnīgas – tās nepiešķir absolūtu brīvību, jo citādi īpašuma tiesības varētu būt kaitīgas sabiedrībai un kā tādās tās būtu atceļamas. Īpašuma tiesības pazīst diezgan daudz ierobežojumus vispārības labā, kaimiņu interesēs, kas atņem tam antisociālo raksturu. Šie ierobežojumi turpina augt, ar ko sakarā jaunākā literatūrā parādās doma, ka īpašums rada pirmkārt pienākumu un tad tikai tiesības”.³⁰ Tikai ar šo principu iespējams izskaidrot tādas īpašuma lietošanas ierobežojumus kā noteikumi par pieminekļu aizsardzību, ēku sabiedrisko drošību, par robežstīgu, kurai jānodrošina redzamība starp divām blakus esošām robežzīmēm³¹, kā arī teritorijas plānošanu. Teritorijas plānojumu savā ziņā var uzskatīt par īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumu, jo ar teritorijas plānojumu tiek ierobežota nekustamā īpašuma brīva un netraucēta izmantošana.³² Teritorijas plānojumam piemīt īpašumu ierobežojošs sociāls aspekts, kas nostiprināts Satversmes 105. panta otrajā teikumā un ievērojami sašaurina šķietami absolūtās īpašuma tiesības. Līdztekus atsevišķu personu tiesībām uz netraucētu sava īpašuma lietošanu ar teritorijas plānojumu tiek nodrošināta vides

²⁶ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 21.10.2009. spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 9.p.

²⁷ Satversmes tiesas 30.08.2000. spriedums lietā Nr. 2000-03-01, 5.p. un Satversmes tiesas 22.12.2008. spriedums lietā Nr. 2008-11-09, 9.p.

²⁸ Latvijas Republikas tiesībsargs: Tiesības uz īpašumu. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/socialas-un-ekonomiskas-tiesibas/tiesibas-uz-ipasumu> [aplūkots 08.10.2018.]

²⁹ Satversmes tiesas 26.04.2007. spriedums lietā Nr. 2006-38-03, 10.p.

³⁰ Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 41. lpp.

³¹ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4.labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 41.-42.lpp.

³² Satversmes tiesas 26.04.2007. spriedums lietā Nr. 2006-38-03, 10.p.

aizsardzības prasību īstenošana, pareiza infrastruktūras celtniecība un funkcionēšana, kā arī kultūrvides saglabāšana.³³

Īpašuma sociālās vērtības skatpunktā, jāizdala īpašuma tiesību pozitīvais saturs un īpašuma tiesības negatīvais saturs.

Pozitīvais saturs – valdījuma, lietojuma un rīcības tiesības kā iespējamās uzvedības mērs – nosaka to apjomu, kādā īpašnieks drīkst valdīt, lietot un rīkoties ar savu īpašumu. Jēdziens “lietojums” jāsaprot visplašākajā nozīmē. Tajā ietvertas arī tiesības uz nemateriāla rakstura labumiem, piemēram, tiesības uz ainavu. Nemateriālajām tiesībām likums piešķir tik svarīgu nozīmi, ka atteikšanos no tām par labu kaimiņos esošā zemes gabala īpašniekam bieži vien regulē īpaši noteikumi par servitūtiem, tādi kā augstākas būves tiesība, gaisma tiesība, skata tiesība. Īpašuma tiesības negatīvais saturs jeb izņēmuma tiesības ir īpašnieka tiesības aizliegt jebkurai citai personai iedarboties uz īpašuma priekšmetu. Savas īpašuma tiesības īpašnieks var aizsargāt gan paš aizsardzības ceļā, gan ar īpašuma prasību.³⁴ Lai īpašuma ierobežošana būtu tiesiska, ierobežojumiem jābūt noteiktiem ar likumu, tiem jābūt ar leģitīmu mērķi un samērīgiem.³⁵

³³ Čepāne I., Statkus S. Pašvaldības teritorijas plānojums kā nekustamā īpašuma tiesību aprobežojums. Jurista vārds, 25.01.2005. Nr. 3.(359)

³⁴ Turpat, 42.-44.lpp.

³⁵ Latvijas Republikas tiesībsargs: Tiesības uz īpašumu. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/socialas-un-ekonomiskas-tiesibas/tiesibas-uz-ipasumu> [aplūkots 08.10.2018.]

2. ATSAVINĀŠANAS SABIEDRĪBAS VAJADZĪBĀM TIESISKAIS REGULĒJUMS

2.1. Tiesības uz īpašumu starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos

Pirmo reizi visplašākajā mērogā starptautiskajā arēnā cilvēktiesības guva regulējumu 1945.gadā apstiprinātajos Apvienoto Nāciju statūtos. Nākamais solis starptautiskajā cilvēktiesību aizsardzībā bija Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas³⁶ (turpmāk – Deklarācija) pieņemšana 1948.gadā, kas arī notika Apvienoto Nāciju ietvaros.³⁷ Saskaņā ar Deklarācijas 17.panta pirmo daļu katram cilvēkam ir tiesības uz īpašumu, kas var piederēt gan viņam vienam, gan kopā ar citiem. Savukārt Deklarācijas 17.panta otrajā daļā noteikts, ka nevienam nedrīkst patvaļīgi atņemt viņa īpašumu. Lai gan Deklarācijai nav normatīvi saistoša spēka, mūsdienās tiesības uz īpašumu tiek atzītas par starptautiskajām paražu tiesībām arī neatkarīgi no tā, ka tās ir minētas Deklarācijā un citos starptautiskos cilvēktiesību dokumentos.³⁸ Kā izriet no Starptautiskās tiesas statūtu³⁹ 38.panta, kurā uzskaitīti starptautisko tiesību avoti, starptautiskās paražu tiesības ir viens no starptautisko tiesību avotiem, tādēļ juridiski saistošas visām valstīm.⁴⁰ Lielākā daļa no Deklarācijā minētajām tiesībām sīkāk izstrādātas 1966.gada Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām⁴¹ un Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām⁴², tomēr Deklarācijas 17.pantā noteiktās tiesības uz privātīpašumu netika iekļautas.⁴³

Konvencija ir loģisks turpinājums cilvēktiesību nostiprināšanai, izveidojot starptautisku mehānismu Konvencijā ietverto tiesību un brīvību iedzīvināšanai Eiropā.⁴⁴ Konvencija stājās spēkā 1953.gada 3.septembrī. Pēc Konvencijas atklāšanas parakstīšanai tai ir pievienoti pavisam 16 protokoli, tie Konvenciju papildina ar jaunām tiesībām, kā arī attiecas uz Konvencijā nostiprināto tiesību aizsardzības mehānismu.⁴⁵ Parakstot Konvenciju, dalībvalstis apņemas nodrošināt Konvencijā nostiprināto tiesību un brīvību ievērošanu savā teritorijā. Tas nozīmē, ka, dalībvalstīm respektējot Konvenciju, Eiropā tiek ieviesti vienoti

³⁶ ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta 10.12.1948.

³⁷ Mīts M. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas statuss Latvijas tiesību sistēmā. Konvencijas piemērošana nacionālā līmenī. Latvijas Vēstnesis, 08.01.1997, Nr. 5/6 (720/721).

³⁸ Krūma K. Starptautiskās tiesības un Eiropas Savienības tiesības: sacensība vai mijiedarbība. Likums un Tiesības, 2005, novembris, Nr.75, 350.lpp.

³⁹ Starptautiskās tiesas Statūti. Pieņemti 26.06.1945.

⁴⁰ Mīts M.. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas statuss Latvijas tiesību sistēmā. Konvencijas piemērošana nacionālā līmenī. Latvijas Vēstnesis, 08.01.1997, Nr. 5/6 (720/721).

⁴¹ ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts 16.12.1966.

⁴² ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Pieņemts 16.12.1966.

⁴³ Neimane I. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. Jurista vārds, 07.12.2004, nr. 47 (352).

⁴⁴ Mīts M.. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas statuss Latvijas tiesību sistēmā. Konvencijas piemērošana nacionālā līmenī. Latvijas Vēstnesis, 08.01.1997, Nr. 5/6 (720/721).

⁴⁵ Neimane I. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. Jurista vārds, 07.12.2004, nr. 47 (352).

cilvēktiesību standarti. Gadījumā, ja Konvencijā ietvertās tiesības un brīvības tiek pārkāptas kādā dalībvalstī, tad sāk darboties Konvencijā paredzētais mehānisms — Eiropas Cilvēktiesību komisijas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas darbības rezultātā nacionālās tiesību normas var tikt atzītas par pretrunā esošām ar Konvenciju, un valstij tādā gadījumā ir pienākums attiecīgi rīkoties, lai novērstu nacionālo tiesību normu neatbilstību Konvencijā nostiprinātajām.⁴⁶

Konvencijas Pirmā protokola 1.pants noteic: “Jebkurai fiziskai vai juridiskai personai ir tiesības uz īpašumu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem. Savukārt Konvencijas Pirmā protokola 1.panta otrā daļa norāda, ka: “Minētie nosacījumi nekādā veidā nedrīkst ierobežot valsts tiesības izdot tādus likumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem, lai kontrolētu īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm vai lai nodrošinātu nodokļu vai citu maksājumu vai sodu samaksu.”

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka Konvencijas Pirmā protokola 1.pantā ir ietverti trīs atšķirīgi, bet vienlaikus savstarpēji saistīti noteikumi. Pirmais no šiem noteikumiem ir vispārīgais princips, saskaņā ar kuru ikvienai fiziskai vai juridiskai personai piemīt tiesības uz īpašumu. Otrais noteikums regulē īpašuma atņemšanu, paredzot tai zināmus nosacījumus. Trešajā no minētajiem noteikumiem atzītas valsts tiesības kontrolēt īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm. Tā kā otrais un trešais noteikums pieļauj iejaukšanos tiesībās uz īpašumu, šo abu noteikumu interpretācijā ir jāņem vērā pirmajā noteikumā ietvertais vispārīgais princips.⁴⁷

Īpašuma jēdziens Konvencijas izpratnē aptver ne vien kustamas un nekustamas lietas, bet arī tiesības un nemateriālus labumus, kuriem ir ekonomiska vērtība. Konvencijā ietvertā jēdziena “īpašums” saturā citastarp ietilpst komercsabiedrību kapitāla daļas, patenti, tiesības uz licences pamata nodarboties ar noteiktu komercdarbību vai arodu, nozvejas tiesības.⁴⁸ Šeit jāmin arī Satversmē iekļauto īpašuma tiesību tvērums. Satversmes 105.pants aizsargā ne vien Civillikumā regulētās īpašuma tiesības, bet arī citas tiesības un nemateriālus labumus ar ekonomisku vērtību. Tiesību uz īpašumu saturā ietilpst visas mantiski novērtējamas tiesības, tostarp īpašuma tiesības uz kustamām un nekustamām lietām, ķīlas tiesības, servitūtu tiesības, mantojuma tiesības, autortiesības, tiesības uz izgudrojumiem un preču zīmēm, tiesības, kas

⁴⁶ Mīts M. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas statuss Latvijas tiesību sistēmā. Konvencijas piemērošana nacionālā līmenī. Latvijas Vēstnesis, 08.01.1997, Nr. 5/6 (720/721).

⁴⁷ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 461.lpp.

⁴⁸ Turpat, 461.lpp.

izriet no akcijām, citiem vērtspapīriem, kapitāla daļām, saistītiesiski prasījumi, tiesības uz licences pamata veikt komercdarbību, koncesiju tiesības, arī tiesības uz pensijas izmaksu.⁴⁹

Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā praksē, vērtējot Konvencijas Pirmā protokola 1.panta pirmajā teikumā ietvertā jēdziena “sabiedrības intereses” saturu, secinājusi, ka valstij ir piešķirta plaša rīcības brīvība noteikt to, kas būtu atzīstams par sabiedrības interesēm. Tieši valsts vislabāk pārziņa savas sabiedrības vajadzības, un tāpēc tai arī ir tiesības dot jēdziena “sabiedrības intereses” sākotnējo novērtējumu.⁵⁰ Nacionālā līmeņa normatīvā regulējuma ģenerālklausulas “sabiedrības intereses” saturs tiks ietverts tālākajās nodaļās.

Aplūkojot īpašuma tiesību aizsardzību citos starptautisko cilvēktiesību dokumentos, jāmin Eiropas Savienības Pamattiesību harta⁵¹ (turpmāk – Pamattiesību harta). Pamattiesību hartā, kura ir juridiski saistoša kopš Lisabonas līguma spēkā stāšanās 2009.gada 1.decembrī, vienkopus nostiprinātas dažādu paaudžu pilsoniskās un politiskās tiesības, ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības, kā arī dabas aizsardzība un tā atspoguļo tendenci Eiropas Savienības ietvaros nodrošināt arvien aptverošāku un apjomīgāku pamattiesību aizsardzības līmeni. Pēc sava satura un formas Pamattiesību harta savā ziņā atgādina valsts konstitūcijas cilvēka pamattiesību sadaļu, un tāds zināmā mērā arī ir tās uzdevums.⁵² Pamattiesību hartas 17. pants "Tiesības uz īpašumu" nosaka, ka “Ikvienam ir tiesības uz likumīgi iegūtu īpašumu, kā arī tiesības to izmantot, ar to rīkoties un atstāt matojumā. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un tādos apstākļos, un ar tādiem nosacījumiem, kas noteikti ar likumu, un saņemot savlaicīgu atbilstošu atlīdzību par šo zaudējumu. Īpašuma izmantošana var tikt reglamentēta ar likumu, ciktāl tas ir nepieciešams vispārējās interesēs.” Pamattiesību hartas 17.panta otrā daļa savukārt nosaka, ka “intelektuālais īpašums tiek aizsargāts”.

Būtiski, ka Pamattiesību hartā noteikts, ka ikvienam ir tiesības nevis uz jebkādu, bet gan tikai uz likumīgi iegūtu īpašumu. Gadījumos, kad notiek īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām, atlīdzinājumam par zaudējumu ir jābūt ne tikai taisnīgam, bet arī savlaicīgam. Nosakot īpašuma izmantošanas mērķi, lietots jēdziens "vispārējās intereses". Tas pēc savas jēgas ir plašāk interpretējams nekā jēdziens "sabiedrības intereses". Tas tiek reglamentēts ar likumu, cik tālu tas nepieciešams vispārējām interesēm. Īpaši tiek izcelts

⁴⁹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 466.lpp.

⁵⁰ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103.

⁵¹ Eiropas Savienības Pamattiesības harta. Pasludināta Nicā. 07.12.2000.

⁵² Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Autoru kolektīvs Christoph Schewe, Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014,225. lpp.

intelektuālais īpašums, lai gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse liecina, ka jēdziens "īpašums" ietver sevī visus iespējamus īpašuma veidus.⁵³

Pamattiesību hartas 17.panta pamatā ir tiesību uz īpašumu regulējums Konvencijā. Pamattiesību harta tiesības uz īpašumu aizsargā tādā pašā apjomā kā Konvencija.⁵⁴

Svarīgi uzsvērt arī to, ka Pamattiesību harta nekonkurē ar Eiropas Savienības dalībvalstu konstitūcijām, nepapildina tās. Atbilstoši Pamattiesību hartas 51.panta pirmajai daļai tās pamatuzdevums ir nodrošināt, lai tajā minētās tiesības savā darbībā ievēro Eiropas Savienības institūcijas. Savukārt dalībvalstīm Pamattiesību hartā noteiktais jāievēro tikai tajos gadījumos, kad tās piemēro Eiropas Savienības tiesības, piemēram, kad dalībvalsts tiesa tiesas procesā piemēro laikus neieviešu direktīvu, šādos gadījumos Pamattiesību hartas noteikumi ir tieši piemērojami un tiem piemīt tiešā iedarbība.⁵⁵

2.2. Latvijas tiesiskais regulējums par īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām

Nacionālā līmenī īpašuma un ar to saistīto ierobežojumu tiesiskais regulējums sākotnēji noteikts Satversmē.

Jāņem vērā, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, kas saskaņā ar saistībām, ko Latvija uzņēmusies, ir obligāta attiecībā uz Konvencijas normu interpretāciju, un šī prakse izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai.⁵⁶ Satversme ir juridiskā spēka ziņā augstākais nacionālais tiesību avots un tiesību akts.⁵⁷ Vieni no nozīmīgākajiem Satversmes grozījumiem kopš tās pieņemšanas joprojām ir Satversmes 1998.gada 15.oktobra grozījumi, kuri papildināja Satversmi ar jaunu VIII nodaļu. Cilvēka pamattiesību regulējuma iestrādāšana Satversmē vērtējama kā ļoti būtiska, jo tādējādi šīs pamattiesības iegūst augstākā tiesību akta spēku laikā un telpā.

⁵³ Neimane I. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. Jurista vārds, 05.04.2005, nr. 12 (367).

⁵⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 462.lpp.

⁵⁵ Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Autoru kolektīvs Christoph Schewe, Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 225.-226. lpp.

⁵⁶ Rodiņa A. Konstitucionālā sūdzība – īpašuma tiesību aizsardzības institūts Latvijā. Īpašums, tā apgrūtinājumi: problēmas, risinājumi, iespējas. 7.starptautiskā zinātniskā konference. Rakstu krājums. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 57.lpp

⁵⁷ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 6.lpp.

Cilvēka pamattiesību, to skaitā tiesību uz īpašumu, iekļaušana Satversmē un Konvencijas parakstīšana ir nozīmīga Latvijas kā demokrātiskas un tiesiskas valsts attīstībai.⁵⁸

Satversmes 105.pants noteic: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.” Vērtējot un analizējot tiesību normas saturu, jāizmanto Satversmes tiesas judikatūra.

Satversmes tiesas judikatūrai ir būtiska loma, veicot tiesību normu interpretāciju un tālākveidošanu, bet jo īpaši – veicot vispārējo tiesību principu konkretizāciju un nenoteiktu juridisku jēdzienu saturisko papildīšanu. Satversmes tiesas judikatūra satur ne tikai obligāti piemērojamas tēzes par dažāda līmeņa normatīvajos aktos ietvertu nenoteiktu juridisku jēdzienu papildīšanu, bet galvenokārt tēzes par Satversmē atrodamo jēdzienu saturisko papildīšanu, kas ir daudz vispārīgāki un abstraktāki, piemēram, nodaļas par cilvēktiesībām satur neskaitāmas ģenerālklauzulas.⁵⁹ Tā Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, lai noskaidrotu, vai personas konstitucionālo tiesību, tai skaitā īpašuma tiesību, ierobežojums ir attaisnojams, jāizvērtē:

- 1) vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu;
- 2) vai ierobežojumam ir leģitīms mērķis;
- 3) vai ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.⁶⁰

Īpašuma tiesību ierobežojumam ir jāatbilst kādam no Satversmes 116.pantā uzskaitītajiem leģitīmajiem mērķiem - lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību, kā arī uz Satversmes 116.pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu.

Satversmes 116.pantā ietvertajā personas pamattiesību uzskaitījumā nav speciālas norādes uz īpašuma tiesībām, jo konstitucionālais likumdevējs jau Satversmes 105.pantā ir norādījis, ka īpašuma tiesības var ierobežot. Tomēr nav šaubu, ka Satversmes 116.pantā minētie pamattiesību ierobežošanas leģitīmie mērķi ir atzīstami par leģitīmiem mērķiem arī īpašuma tiesību ierobežošanai.⁶¹ Satversmes 105.panta ceturtais teikums līdzīgi kā

⁵⁸ Neimane I. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. Jurista vārds, 07.12.2004, nr. 47 (352).

⁵⁹ Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Jurista vārds, 18.10.2005. Nr.39 (394)

⁶⁰ Satversmes tiesas 14.04.2011. spriedums lietā Nr. 2010-62-03, 8.p.

⁶¹ Latvijas Republikas tiesībsargs: Tiesības uz īpašumu. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/socialas-un-ekonomiskas-tiesibas/tiesibas-uz-ipasumu> [aplūkots 08.10.2018.]

Konvencijas Pirmā protokola 1.pants paredz valstij tiesības noteiktos gadījumos īpašuma tiesības atņemt *de jure*.⁶²

Nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas kā īpašuma tiesību ierobežošanas veida tiesiskuma kritēriji noteikti Satversmes 105.panta ceturtajā teikumā. Proti, īpašuma piespiedu atsavināšana ir pieļaujama, ja tā notikusi:

- 1) uz atsevišķa likuma pamata;
- 2) sabiedrības vajadzībām;
- 3) izņēmuma gadījumā un
- 4) pret taisnīgu atlīdzību.⁶³

Satversmes 105.panta ceturtajā teikumā noteiktais, ka īpašumu var atsavināt vienīgi izņēmuma gadījumā, nozīmē, ka atsavināšanas mērķi nevar sasniegt un pienācīgi īstenot ne ar kādiem citiem līdzekļiem.⁶⁴ Šis nosacījums arī apskatāms kopsakarā ar samērīguma principu, kas raksturo ierobežojuma līdzsvaru ar sasniedzamo mērķi.

Savukārt īpašuma piespiedu atsavināšana pieļaujama tikai uz atsevišķa likuma pamata. Vārds “atsevišķs” šajā gadījumā interpretējams ne vien formāti gramatiski, bet visupirms tieši pēc būtības. Pieņemot atsevišķu likumu, likumdevējam īpaša uzmanība jāpievērš visiem lietas apstākļiem, jānoskaidro, vai īpašuma atsavināšana patiešām notiek izņēmuma gadījumā un kalpo valsts vai sabiedriskajām vajadzībām, kā arī jāpārlicinās, vai šī atsavināšana notiek pret likumīgu atlīdzību.⁶⁵ No Satversmes 105.panta ceturtajā teikumā ietvertās atsevišķa likuma prasības izriet arī likumdevēja pienākums pirms tiesību akta pieņemšanas uzklaut personu, kuras īpašumu plānots atsavināt.⁶⁶ Īpašuma atsavināšana ne vien uz likuma pamata, bet “uz atsevišķa likuma pamata” zināmā mērā ir Satversmes īpatnība. Liela daļa Eiropas valstu konstitūciju paredz vienīgi to, ka atsavināšanai jānotiek uz likuma pamata vai likumā noteiktā kārtībā.⁶⁷

Jēdziena „sabiedrības interesēs” skaidrojums vienmēr būs pietiekami plašs. Apsverot jautājumu par konkrēta atsavināšanas likuma pieņemšanu, vienmēr tiks skarti gan politiski, gan ekonomiski, gan arī sociāli jautājumi. Tas ir pašsaprotami, ka šādā jautājumā likumdevēja rīcības brīvība ir ļoti plaša un tā dotais jēdziena „sabiedrības interesēs” skaidrojums būs

⁶² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 21.10.2009. spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 9.6.p.

⁶³ Turpat, 8.p. un 10.p.

⁶⁴ Turpat, 13.p.

⁶⁵ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 22.2.p.

⁶⁶ Satversmes tiesas 21.10.2009. spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 11.3.p.

⁶⁷ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 22.2.p.

pareizs, ja vien tam acīmredzami netrūks saprātīga pamatojuma.⁶⁸ Vērtējot Konvencijā ietvertās ģenerālklausulas “sabiedrības intereses” saturu nacionālā līmenī, jāanalizē Satversmes 105.pantā ietvertais jēdziens. Secināms, ka izmantota gan “sabiedrības intereses” ģenerālklausula, gan arī “sabiedrības vajadzības” ģenerālklausula, kuru būtība ir līdzīga, pēdējo likumdevējs ir piepildījis ar saturu Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma⁶⁹ (turpmāk – Atsavināšanas likums) 2.pantā, un tieši: “Nekustamo īpašumu atsavina valsts aizsardzības, vides aizsardzības, veselības aizsardzības vai sociālās nodrošināšanas vajadzībām, sabiedrībai nepieciešamu kultūras, izglītības un sporta objektu, inženierbūvju un inženierkomunikāciju būvniecībai vai transporta infrastruktūras attīstībai, kā arī citu sabiedrības vajadzību nodrošināšanai, ja šis mērķis nav sasniedzams ar citiem līdzekļiem.” Satura uzskaitījums ir salīdzinoši detalizēts, ja to salīdzina ar iepriekšējo regulējumu, likumu “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”⁷⁰, kas zaudēja spēku 01.01.2011., tajā likumdevējs noteica vienīgi, kas būtu atzīstams par “sabiedrisko vajadzību”, savukārt nepaskaidrojot “valsts vajadzību” saturu.

Toreiz, 1992.gadā, Augstākās padomes sēdē, izskatot likumprojektu „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”, deputātiem bija atšķirīgi viedokļi par jēdziena „valsts vai sabiedriskās vajadzības” nozīmi. Taču, kā Andris Grūtups, diskutējot par likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” 3. panta otrās daļas redakciju, norādījis: „Bez šaubām, pilnīgi izsmeļošu uzskaitījumu dot nevar, bet censties vajag, lai ievirzītu likumdevēja domu viendabīgā tulkošanā. Pretējā gadījumā, ja tas būs ļoti vispārējs formulējums, sāksies paplašināta tulkošana, lai piemērotu nezin kam”.⁷¹ Šobrīd spēkā esošajā Atsavināšanas likuma⁷² ģenerālklausulas “sabiedrības vajadzības” saturā ir atklāts konkrēts uzskaitījums, taču tiek paredzēts, ka var būt arī citas sabiedrības vajadzības, kas nav konkrēti norādītas likumā ietvertajā uzskaitījumā, taču to nodrošināšana, ierobežojot īpašuma tiesības, ir skaidri jāpamato, kā arī jāizvērtē vai tās nevar sasniegt ar citiem mērķiem, kas būtu mazāk ierobežojoši attiecībā uz īpašuma tiesībām.

⁶⁸ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 22.1.p.

⁶⁹ Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums: LV likums. Pieņemts 14.10.2010.

⁷⁰ Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām: LV likums. Pieņemts 15.09.1992.

⁷¹ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 22.1.p.

⁷² Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums: LV likums. Pieņemts 14.10.2010.

No Satversmes 105. panta izriet arī tas, ka atsavināt var sabiedrības vajadzību nodrošināšanai nepieciešamu nekustamo īpašumu. “Nepieciešams” ietver ne vien sabiedrības vajadzību, bet ir saistāms arī ar ģeogrāfiski noteiktu vietu un platību. Pieļaujama zemes īpašumu piespiedu atsavināšana tādā platībā, kāda valstij ir aktuāli nepieciešama sabiedrisko vajadzību īstenošanai.⁷³

Analizējot nacionālo tiesību sistēmu jeb valsts iekšējās tiesības kopsakarā ar īpašuma tiesībām un ar to saistīto ierobežojumu, jāmin Civillikuma regulējums.

Civillikuma 927.-1129.p. regulētas pašas svarīgākās no Satversmes 105.p. aizsargātajām “tiesībām uz īpašumu” – īpašuma tiesības (jeb īpašums) uz kustamām un nekustamām lietām. Civillikumā ietverts vienīgi vispārīgs tiesiskais regulējums attiecībā uz īpašuma iegūšanu un izbeigšanos (CL 930. – 1035.p.), īpašnieka tiesībām (CL 1036.p. – 1066.p.) un īpašuma aprobežojumiem (CL 1067.p. – 1129.p.). Tāpēc atsevišķi īpašuma tiesību jautājumi (jo īpaši – īpašuma aprobežojumi) un pat atsevišķi īpašuma tiesību institūti (piem, dzīvokļa īpašuma institūts) ir regulēti veselā virknē citos (speciālajos) normatīvajos aktos.⁷⁴ Par iespējamu īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām noteikts Civillikuma 1033.pantā⁷⁵, ka bez īpašnieka gribas īpašuma tiesība izbeidzas, cita starpā, atsavinot likumā paredzētā kārtībā īpašumu valsts vai sabiedriskām vajadzībām.

Nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu regulē gan Satversmes 105.pants, Civillikuma normas, kā arī vēl citi normatīvie akti, arī speciālais likums.

Latvijas Republikas starpkaru periodā piespiedu atsavināšanas valsts vai sabiedriskām vajadzībām tiesiskajā institūtā izpaudās tiesību kontinuitātes princips. Formāli Latvijas Republikas 1923.gada 15.maija likums “Par nekustamas mantas piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskām vajadzībām” bija pilnīgi jauns normatīvais tiesību akts, kurš atcēla iepriekš spēkā esošos attiecīgos Krievijas Civillikuma pantus. Taču zināma tiesību iekšējā kontinuitāte tika saglabāta, kā arī šajā laikā vērojamas ievērojamas atkāpes no piespiedu atsavināšanas vispārīgā tiesiskā regulējuma.⁷⁶ 1923.gada likums “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”, tika atjaunots 1992.gada 15.septembrī ar Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmumu, un Augstākās padomes 1992.gada 15.septembra lēmuma “Par Latvijas Republikas likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu

⁷³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 21.10.2009. spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 13.2.p.

⁷⁴ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 16.lpp.

⁷⁵ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937.

⁷⁶ Grigore-Bāra E. Nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana valsts vai sabiedriskām vajadzībām pret atlīdzību. Jurista vārds, 02.08.2016. Nr.31 (934)

atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” spēkā stāšanās kārtību” noteikumiem. Strauji turpinoties valsts attīstībai, tai līdzī mainoties dažādām nepieciešamībām, izkristalizējoties problēmām esošajā regulējumā, veidojās nepieciešamība pēc jauna tiesiskā regulējuma attiecībā uz nekustamā atsavināšanu sabiedriskām vajadzībām.

Iepriekšminētais likums regulēja tikai nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas procesu, nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu atstājot vispārējā civiltiesisku darījumu regulējuma ietvaros. Šādi netiek nodrošināta labprātīga atsavināšanas procesa caurskatāmība un konsekvence, jo katrai institūcijai ir izveidojusies sava prakse šī jautājuma risināšanā. Vienlaikus labprātīgas atsavināšanas gadījumā netiek paredzēti kritēriji atlīdzības noteikšanai. Kā arī problēmas radīja neskaidrāis regulējums attiecībā uz tiesību aizsardzības kārtību un atsavinātā nekustamā īpašuma atbrīvošanu, ja to labprātīgi neatbrīvo.⁷⁷

2011.gada 01.janvārī spēkā stājās Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums, izstrādāts ievērojot Satversmes tiesas spriedumos iekļautās norādes, analizējot Eiropas Cilvēktiesību tiesas un citu valstu praksi.⁷⁸ Regulējums, kas ir spēkā arī šobrīd paredz divus iespējamus atsavināšanas procesus. Viens no tiem ir labprātīga nekustamā īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām, kas iekļauts, lai nodrošinātu caurskatāmu nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu un atlīdzības noteikšanas kārtību, neatkarīgi no atsavināšanas veida. Savukārt otrs process jau paredz atsavināt sabiedrības vajadzībām nepieciešamo nekustamo īpašumu piespiedu kārtā uz atsevišķa likuma pamata.

Piespiedu atsavināšanai pielieto arī definējumu ekspropriācija - īpašuma tiesības atņemšana īpašniekam pret viņa gribu, pamatojoties uz valsts varas aktu. Šādam īpašuma zaudēšanas veidam ir ārkārtējs raksturs. Jaunais īpašnieks iegūst tiesības pretēji iepriekšējā īpašnieka gribai. Tomēr saglabājas tiesību pēctecība. Valsts uzņemas atbildību par nastām un saistībām, ar ko apgrūtināta ekspropriētā manta. Pastāv arī pretējs viedoklis, kas tiesību pēctecību noliedz un ekspropriāciju atzīst par sākotnējo īpašuma tiesības iegūšanas pamatu.⁷⁹

Atsavināšanas likumu papildina Ministru kabineta 2011.gada 15.marta noteikumi Nr.204 “Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo

⁷⁷ Likumprojekta “Par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām” anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/614B6229E4CC5107C225767F00364BDE?OpenDocument> [aplūkots 01.11.2018.]

⁷⁸ Pieņē S. Nekustamā īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām. Jaunais regulējums. Jurista vārds, 2011, nr. 25/26 (672/673).

⁷⁹ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4.labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 122.lpp.

nekustamo īpašumu”, kas stājās spēkā 2011.gada 26.martā.⁸⁰ Atsavināšanas likums nosaka tās situācijas, kad iespējama īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām, īpašuma daļas atsavināšanas pieļaujamība, atlīdzības noteikšanas kārtība, īpašuma labprātīgas atsavināšanas kārtība, līguma slēgšana un tā komponentes, īpašuma piespiedu atsavināšanas un atlīdzības izmaksāšanas kārtība, gadījumi, kad persona jānodrošina ar līdzvērtīgu dzīvojamo telpu, kā arī īpašuma atbrīvošanas un īpašuma tiesību iegūšanas secība. Bet Ministru kabineta noteikumos Nr.204 “Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu” savukārt regulēti ar jautājumi, kas saistīti ar atlīdzības noteikšanu.

Konkrēts kompensēšanas mehānisms šajos noteikumos nav paredzēts, un tas ļauj secināt, ka katrs atsavināšanas gadījums tiek vērtēts individuāli. Un vienīgi saskaņā ar iepriekšminētajiem noteikumiem un Atsavināšanas likumā iekļautajām vadlīnijām un pamatojoties uz nekustamā īpašuma tirgus vērtību, tiek aprēķināta konkrēta atlīdzība.⁸¹

⁸⁰ Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu: Ministru kabineta noteikumi. Pieņemts: 15.03.2011.

⁸¹ Zvērinātu advokātu birojs „BORENIUS”, Satiksmes ministrijas uzdevumā, Rīgā 2015.gada 2.novembrī Saskaņā ar 2015.gada 2.jūlija līgumu Nr. SM2015/-41TEN-T, Galaziņojums. „Taisnīgas atlīdzības noteikšana par nekustamajiem īpašumiem, kas nepieciešami un atsavināmi sabiedrības vajadzībām, un par zaudējumiem īpašumiem, kas ir netieši skarti un kam radušies saimnieciskās darbības ierobežojumi vai netiešie zaudējumi transporta infrastruktūras projekta īstenošanas rezultātā”. Pieejams: http://www.sam.gov.lv/images/modules/items/PDF/item_5729_Taisnigu_atlidzibu_izpete_gala_zinojums.pdf [aplūkots 28.09.2018.]

3. TAISNĪGA ATLĪDZĪBA, KOMPENSĀCIJAS VEIDI ATSAVINĀŠANAS SABIEDRĪBAS VAJADZĪBĀM PROBLEMĀTIKAS KONTEKSTĀ

3.1. Taisnīgas atlīdzības saturs un izpratne

Jautājums par īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām šobrīd ir aktuāls saistībā ar dažādiem lieliem infrastruktūras projektiem, kā piemēram, projekts “Rail Baltica”, kas ir dzelzceļa transporta projekts, kura mērķis ir integrēt Baltijas valstis Eiropas dzelzceļu tīklā un tas aptver četras Eiropas Savienības valstis – Poliju, Lietuvu, Latviju un Igauniju, netieši – arī Somiju, pagarinot maršrutu ar savienojumu Tallina – Helsinki.⁸² Līdz ar to var rasties situācijas, kad jāveic ģenerālklausulas “taisnīga atlīdzība” saturs noskaidrošana, argumentācijā *inter alia* pamatojoties uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atrodamajām atziņām.⁸³ Taisnīgas atlīdzības noteikšanas kārtību regulē Satversmes 105.pants, Atsavināšanas likums, Ministru kabineta noteikumi Nr.204 “Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu”, kā arī Civillikums un citi normatīvie akti (piemēram, pašvaldības teritorijas plānojums, saskaņā ar kuru tiek noteikts, vai atlikusī zemesgabala daļa ir vai nav patstāvīgi izmantojama).⁸⁴ Satversmes 105. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību”. Tādējādi atlīdzībai par atsavināmo nekustamo īpašumu ir jābūt taisnīgai, neaprobežojoties vien ar atlīdzību kā tādu, kuras apmērs var būt neatbilstošs un netaisnīgs.

Satversmes tiesas nolēmumos ir tieši norādīts, ka konstitucionālas vērtības Latvijā ir tiesības uz sociālo aizsardzību, neiejaukšanās personas privātajā dzīvē, pulcēšanās brīvība, tiesības streikot, tiesības uz dzīvību, domas, apziņas, reliģiskās pārliecības brīvība, personas

⁸² Rail Baltica. Par projektu. Pieejams: <http://edzl.lv/lv/par-rail-baltica/kas-ir-rail-baltica> [aplūkots 15.11.2018.]

⁸³ Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Jurista vārds, 18.10.2005. Nr.39 (394)

⁸⁴ Zvērinātu advokātu birojs „BORENIUS”, Satiksmes ministrijas uzdevumā, Rīgā 2015.gada 2.novembrī Saskaņā ar 2015.gada 2.jūlija līgumu Nr. SM2015/-41TEN-T, Galaziņojums. „Taisnīgas atlīdzības noteikšana par nekustamajiem īpašumiem, kas nepieciešami un atsavināmi sabiedrības vajadzībām, un par zaudējumiem īpašumiem, kas ir netieši skarti un kam radušies saimnieciskās darbības ierobežojumi vai netiešie zaudējumi transporta infrastruktūras projekta īstenošanas rezultātā”. Pieejams: http://www.sam.gov.lv/images/modules/items/PDF/item_5729_Taisnigu_atlidzibu_izpete_gala_zinojums.pdf [aplūkots 28.09.2018.]

datu aizsardzība u. c.⁸⁵ Līdz ar ko iekļaujot taisnīgas atlīdzības terminu Satversmes pantā, tam ir piešķirta konstitucionālās vērtības aizsardzība.

Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums nosaka privātpersonai Satversmē un Administratīvā procesa likumā noteiktās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu par mantisko zaudējumu vai nemantisko kaitējumu, kas tai nodarīts ar valsts pārvaldes iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību.⁸⁶ Taisnīgas atlīdzības nepieciešamību norāda arī Atsavināšanas likuma 5.pants, kas nosaka, ka nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana pieļaujama izņēmuma gadījumos pret taisnīgu atlīdzību. Atsavināšanas likuma 22.pants savukārt nosaka, ka atlīdzību veido nekustamā īpašuma tirgus vērtība un atlīdzība par zaudējumiem, kas nekustamā īpašuma īpašniekam nodarīti saistībā ar nekustamā īpašuma atsavināšanu.

Atbilstoši Atsavināšanas likuma 7.pantam, tiek atlīdzināti zaudējumi, kas nekustamā īpašuma īpašniekam radušies šā īpašuma atsavināšanas procesā. Zaudējumu novērtēšana notiek saskaņā ar Civillikumu. Par zaudējumiem tiek uzskatīti izdevumi, kas radušies īpašuma atsavināšanas rezultātā (pārcelšanās izdevumi, ar cita nekustamā īpašuma iegādi, nostiprināšanu zemesgrāmatā un atsavinātā nekustamā īpašuma apgrūtinājumu un nastu pārreģistrēšanu saistītie notariālie izdevumi, valsts nodevas, kancelejas nodevas un citi izdevumi), kā arī atlikušās nekustamā īpašuma daļas vērtības samazinājums un atlīdzība par izmaiņām tās lietošanā (piekļuves zaudēšana vai izdevumi, kas saistīti ar jaunas piekļuves izveidošanu, izmaiņas attiecībā uz apgrūtinājumiem un nastām, ierobežojumi attiecībā uz vietējās pašvaldības teritorijas plānojumā noteikto izmantošanu un citas izmaiņas).⁸⁷

Līdz ar to no normatīvā regulējuma secināms ģenerālklausulas “taisnīga atlīdzība” saturs atsavinot īpašumu sabiedrības vajadzībām, proti, tam jāveidojas gan no atlīdzības par paša nekustamā īpašuma zaudējumu, kuras apmēram ir jābūt līdzvērtīgam atsavināmā nekustamā īpašuma tirgus vērtībai, kā arī atlīdzības par pierādāmiem zaudējumiem, kas radušies atsavināšanas procesā, un bez kuru atlīdzināšanas nav iespējams atjaunot bijušā īpašnieka mantisko stāvokli pēc iespējas tādā līmenī, kāds tas bijis sākotnēji.

⁸⁵ Gailīte D., Pleps J. Konstitucionālās vērtības krīzes laikā. Jurista vārds, 04.10.2011. Nr. 40 (687)

⁸⁶ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums

⁸⁷ Zvērinātu advokātu birojs „BORENIUS”, Satiksmes ministrijas uzdevumā, Rīgā 2015.gada 2.novembrī Saskaņā ar 2015.gada 2.jūlija līgumu Nr. SM2015/-41TEN-T, Galaziņojums. „Taisnīgas atlīdzības noteikšana par nekustamajiem īpašumiem, kas nepieciešami un atsavināmi sabiedrības vajadzībām, un par zaudējumiem īpašumiem, kas ir netieši skarti un kam radušies saimnieciskās darbības ierobežojumi vai netiešie zaudējumi transporta infrastruktūras projekta īstenošanas rezultātā”. Pieejams: http://www.sam.gov.lv/images/modules/items/PDF/item_5729_Taisnigu_atlidzibu_izpete_gala_zinojums.pdf [aplūkots 28.09.2018.]

Judikatūrā un tiesību zinātnē ir atzīts, ja tiek ievēroti visi Satversmes 105.panta ceturtajā teikumā ietvertie atsavināšanas tiesiskuma kritēriji, piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām atbilst Satversmes 105.pantam.

Proti, īpašuma piespiedu atsavināšana ir pieļaujama, ja tā notikusi: 1) uz atsevišķa likuma pamata; 2) sabiedrības vajadzībām; 3) izņēmuma gadījumā un 4) pret taisnīgu atlīdzību.⁸⁸ Secināms, ka taisnīga atlīdzība ir viens no tiesiskuma kritērijiem, kuram ir jāizpildās visā tā būtībā caur tā daudzajiem izvērtēšanas aspektiem un kritērijiem. Kā arī taisnīgas atlīdzības kritērijs izpildās kā noslēdzošais, pirms tā tiekot pamatotiem tādiem kritērijiem kā: uz atsevišķa likuma pamata, sabiedrības vajadzībām un izņēmuma gadījumā.

Atsavinot īpašumu piespiedu kārtā, taisnīgas atlīdzības institūtam ir jārada taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības interesēm, no vienas puses, un nepieciešamību aizsargāt Satversmē garantētās īpašnieka tiesības, no otras puses. Šajā gadījumā svarīgs samērīguma kritērijs ir atlīdzības (kompensācijas) apmērs.⁸⁹ Tieši taisnīga atlīdzība un tās apmērs kā viens no tiesiskuma kritērijiem gan Satversmes tiesas, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā tiek vērtēts, analizēts un daudzās lietās atzīts par nesamērīgu, neatbilstošu.

Tā Eiropas Cilvēktiesību tiesa 25.03.2014. spriedumā par taisnīgu atlīdzību lietā *Vistiņš un Perepjolkins pret Latviju* ir nospriedusi, ka atsavinot bijušajiem īpašniekiem zemi un nosakot nesamērīgi mazu kompensāciju, atbildētāja valsts ir pārkāpusi tai piešķirtās rīcības brīvības robežas, tādējādi izjaucot taisnīgu līdzsvaru starp īpašuma aizsardzību un sabiedrības interesēm, un rezultātā ir noticis Konvencijas Pirmā protokola 1.panta pārkāpums.⁹⁰ Tiesa konstatējusi dramatisku nesamērību starp zemesgabala kadastrālo vērtību un bijušajiem īpašniekiem piešķirto atlīdzību. Tiesas ieskatā, šādas nesamērīgās atlīdzības summas ir gandrīz pielīdzināmas atlīdzības neesamībai vispār, šādu situāciju varētu attaisnot tikai ārkārtēji apstākļi⁹¹, kādi netika konstatēti.

Arī Augstākās tiesas Civillietu departamenta lietā Nr. C04298907, SKC-293/2017, prasībā pret Latvijas valsti Satiksmes ministrijas personā ar trešo personu valsts akciju sabiedrību "Starptautiskā lidosta "Rīga"", ar kuru Augstākā tiesa atstājusi negrozītu Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 15.04.2015. spriedumu, kā apelācijas instances tiesas spriedumu, konstatēts, ka bijušajai īpašniecei izmaksātā atlīdzība par atsavināto nekustamā īpašuma daļu

⁸⁸ Satversmes tiesas 21.10.2009. spriedums lietā Nr. 2009-01-01, 10.p.

⁸⁹ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 22.3.p.

⁹⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 71243/01 *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia*, 2.p.

⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.05.2017. spriedums lietā Nr. C04298907, SKC-293/2017, 10.2.p.

ir apmēram 120 reizes zemāka par tās kadastrālo vērtību, tādējādi atzīts pamatots bijušās nekustamā īpašuma īpašnieces viedoklis, ka valsts ir aizskārusi viņas tiesības uz īpašumu un taisnīgu atlīdzību par tā atsavināšanu.⁹²

Līdzīgi no Latvijas Republikas Satversmes tiesas 16.12.2005. sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103, esošajiem materiāliem secināms, ka atsavinot nekustamos īpašumus no bijušajiem īpašniekiem piedāvātas kompensācijas apmērs ļoti atšķiras, dažos gadījumos tas noteikts mazāks par ekspertu doto novērtējumu, citos gadījumos kompensācijas apmērs vairākas reizes pārsniedzis ekspertu noteikto novērtējumu.⁹³ Tādējādi atlīdzības piedāvājumi nav uzskatāmi par taisnīgiem un to izvērtēšanas un noteikšanas kritēriji par caurskatāmiem.

Darbības, kas tiek veiktas, atsavinot nekustamo īpašumu piespiedu kārtā, parasti ir vērstas tieši uz konkrēto nekustamo īpašumu. Valsts, īstenojot publiskās intereses un piedāvājot īpašniekiem atlīdzību par viņiem piederošo nekustamo īpašumu, nav tiesīga izmantot, piemēram, atsevišķu īpašnieku neinformētību vai neaizsargātību. Rezultātā – to nevar atzīt par taisnīgas atlīdzības piedāvājumu.⁹⁴ Līdz ar ko Satversmes tiesa šajā lietā secināja, ka nepieciešami paredzami un pārskatāmi taisnīgās atlīdzības noteikšanas vispārējie kritēriji, pēc kuriem attiecīgās iestādes, piedāvājot īpašniekam konkrētas naudas summas vai līdzvērtīgu mantu, varētu vadīties sarunās par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu.⁹⁵

Kā atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, valstij ir plaša rīcības brīvība noteikt, kā konkrētajos apstākļos, ņemot vērā atsavinājuma mērķi un indivīda intereses, taisnīgais līdzsvars ir sasniedzams, tostarp arī to, kādam jābūt taisnīgas atlīdzības apmēram.⁹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē tiek atzīts, ka, atsavinot īpašumu kārtībā, kādu paredz Konvencijas Pirmā protokola 1. panta pirmā daļa, atlīdzībai jābūt saprātīgi saistītai ar īpašuma tirgus vērtību, taču šīs normas negarantē tiesības uz pilnu atlīdzību visos apstākļos.⁹⁷ Likumīgie mērķi sabiedrības interesēs, kas sasniedzami ekonomiskās reformas ietvaros vai nolūkā panākt lielāku sociālo taisnīgumu, pieļauj mazāku atlīdzības apmēru nekā īpašuma pilna tirgus vērtība⁹⁸ - pie šādiem secinājumiem nonākusi Satversmes tiesa lietā Nr.09-02(98), kurā analizēta likuma "Grozījums Augstākās padomes 1992.gada 15.septembra lēmumā "Par Latvijas Republikas likuma "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai

⁹² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.05.2017. spriedums lietā Nr. C04298907, SKC-293/2017, 6.1.p.

⁹³ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 23.3.1.p.

⁹⁴ Turpat, 23.3.3.p.

⁹⁵ Turpat, 23.3.3.p.

⁹⁶ Turpat, 22.3.p.

⁹⁷ Turpat, 22.3.p.

⁹⁸ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 30.04.1998. spriedums lietā Nr. 09-02(98), 3.p.

sabiedriskajām vajadzībām” spēkā stāšanās kārtību”⁹⁹ atbilstība Konvencijas Pirmā protokola 1.pantam.¹⁰⁰ Iepriekšminētajā likumā tika noteikta maksimālā atlīdzības apmēra robeža atsavinot nekustamo īpašumu sabiedrības vajadzībām, tādējādi ierobežojot tiesības saņemt nekustamā īpašuma tirgus vērtībai līdzvērtīgu kompensāciju.

Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka Konvencijā ietvertās tiesības uz netraucētu īpašuma izmantošanu ir jāskata kopsakarā ar likuma “Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu”¹⁰¹ 2.pantu, kas noteica atrunas tiesības Latvijas Republikai, ka Konvencijas Pirmā protokola 1.panta prasības neattieksies uz īpašumu reformu, kas regulē PSRS veiktās aneksijas laikā nacionalizēto, konfiscēto, kolektivizēto vai citādā veidā nelikumīgi ekspropriēto īpašumu atdošanu vai kompensācijas izmaksu bijušajiem īpašniekiem vai viņu mantiniekiem, kā arī lauksaimniecības uzņēmumu, zvejnieku kolhozu un valsts un pašvaldību īpašumu privatizāciju.¹⁰² Iepriekšminētajā likumā veiktā atruna ierobežo personu tiesības uz pilnu viņiem dabā atdotā īpašuma vērtību, taču īstenojot īpašumu reformu, ir pieļaujama gan bijušo zemes īpašnieku, gan citu īpašuma tiesību subjektu tiesību ierobežošana sabiedrības interesēs.¹⁰³ Šāda atsavināmā nekustamā īpašuma novērtēšanas un atlīdzības apmēra noteikšanas kārtība ir vērsta uz to, lai iespējami taisnīgi samērotu indivīda un visas sabiedrības intereses PSRS veiktās aneksijas seku kontekstā.¹⁰⁴ Valsts izmaksājamā kompensācija var arī nerasniegt pilnu tirgus vērtību, ja vien tā atbilst taisnīgam līdzsvaram starp sabiedrības interesēm un īpašuma tiesībām. Tomēr Latvijas likumdevējs, tāpat kā daudzu citu Eiropas Savienības dalībvalstu parlamenti, ir noteicis, ka taisnīgu atlīdzību par atsavināmo nekustamo īpašumu veido tā tirgus vērtība, to šobrīd nosaka Atsavināšanas likuma 22.pants.¹⁰⁵

⁹⁹ Grozījums Augstākās padomes 1992.gada 15.septembra lēmumā "Par Latvijas Republikas likuma "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām" spēkā stāšanās kārtību", Pieņemts: 19.12.1996.

¹⁰⁰ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 30.04.1998. spriedums lietā Nr. 09-02(98), 1.p.

¹⁰¹ Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu, Pieņemts: 04.06.1997.

¹⁰² Latvijas Republikas Satversmes tiesas 30.04.1998. spriedums lietā Nr. 09-02(98), 2.p.

¹⁰³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 30.04.1998. spriedums lietā Nr. 09-02(98), 4.p.

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 30.04.1998. spriedums lietā Nr. 09-02(98), 2.p.

¹⁰⁵ Zvērinātu advokātu birojs „BORENIUS”, Satiksmes ministrijas uzdevumā, Rīgā 2015.gada 2.novembrī Saskaņā ar 2015.gada 2.jūlija līgumu Nr. SM2015/-41TEN-T, Galaziņojums. „Taisnīgas atlīdzības noteikšana par nekustamajiem īpašumiem, kas nepieciešami un atsavināmi sabiedrības vajadzībām, un par zaudējumiem īpašumiem, kas ir netieši skarti un kam radušies saimnieciskās darbības ierobežojumi vai netiešie zaudējumi transporta infrastruktūras projekta īstenošanas rezultātā”. Pieejams: http://www.sam.gov.lv/images/modules/items/PDF/item_5729_Taisnigu_atlidzibu_izpete_gala_zinojums.pdf [aplūkots 28.09.2018.]

Savukārt lietā Nr. 2005-12-0103 Satversmes tiesa secina, ka nosakot taisnīgas atlīdzības apmēru, nav pieļaujams abstrahēties no atsavināmā īpašuma specifiskajām īpašībām un izmantošanas veida. Nav pieļaujams tas, ka atsavināšanas rezultātā, īpaši tad, ja tiek atsavināta dzīvojamā māja (dzīvoklis), īpašnieks, kas tajā dzīvo kopā ar ģimeni, nonāk ievērojami sliktākā mantiskajā situācijā. Ja persona nesaņemtu taisnīgu atlīdzību, kas būtu tuva tirgus vērtībai, var rasties risks, ka viņu sadzīves apstākļi pasliktinātos. Ja nav nekādu sevišķu apstākļu, tad, atsavinot, dzīvokli, kurā atsavināšanas brīdī dzīvo tā īpašnieks vai viņa ģimenes locekļi, valstij ir pienākums maksāt cenu, kas atbilst vai ir tuva tirgus cenai. Tomēr atsavināšanas rezultātā īpašnieks nedrīkst iegūt arī nepamatotu labumu¹⁰⁶ vai pieprasīt kādu neiegūto peļņu (*lucrum cessans*)¹⁰⁷. Tā kā atlīdzības mērķis ir nodrošināt īpašniekam iespēju iegūt līdzvērtīgu nekustamo īpašumu, nosakot atlīdzības apmēru, valstij būtu jāņem vērā īpašniekam nelabvēlīgas nodokļu sekas. Ja pēc ienākuma nodokļa nomaksas, personai paliek naudas summa, kas vairs nav pietiekama līdzvērtīga īpašuma iegūšanai, ir pamats uzskatīt, ka īpašniekam netika samaksāta taisnīga atlīdzība. Apstiprinājumu šim var atrast arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā, saskaņā ar kuru atlīdzība par īpašuma atsavināšanu tiek piespriesta, ņemot vērā visus piemērojamos nodokļus.¹⁰⁸

3.2. Īpašuma maiņa kā iespējamais taisnīgas atlīdzības veids

2010.gada 17.jūnijā Eiropas Komisija apstiprināja finansiālo ieguldījumu no Kohēzijas fonda lielajā projektā "Autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži) - Koknese būvniecība", kas ir daļa no darbības programmas "Infrastruktūra un pakalpojumi" strukturālajam atbalstam no Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Kohēzijas fonda atbilstoši konverģences mērķim Latvijā. Projekts paredz esošā Latgales autoceļa kategorijas paaugstināšanu un rekonstrukciju (P80 posmā Tīnūži-Viskāļi) un, izbūvējot jaunu autoceļu (P80 posmā Viskāļi-Koknese), izveidot pieslēgumu esošajam galvenajam autoceļam A6 austrumos (Koknesē), kā arī, rekonstruējot reģionālā autoceļa P5 posmu (11,9.-20,54. km) un autoceļa P80 posmu (0.-5,12.km), izveidot pieslēgumu esošajam galvenajam autoceļam A4 rietumos. Jaunā autoceļa

¹⁰⁶ Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 23.3.3.p.

¹⁰⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 71243/01 Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia, 34.p.

¹⁰⁸ Zvērinātu advokātu birojs „BORENIUS”, Satiksmes ministrijas uzdevumā, Rīgā 2015.gada 2.novembrī Saskaņā ar 2015.gada 2.jūlija līgumu Nr. SM2015/-41TEN-T, Galaziņojums. „Taisnīgas atlīdzības noteikšana par nekustamajiem īpašumiem, kas nepieciešami un atsavināmi sabiedrības vajadzībām, un par zaudējumiem īpašumiem, kas ir netieši skarti un kam radušies saimnieciskās darbības ierobežojumi vai netiešie zaudējumi transporta infrastruktūras projekta īstenošanas rezultātā”. Pieejams: http://www.sam.gov.lv/images/modules/items/PDF/item_5729_Taisnigu_atlidzibu_izpete_gala_zinojums.pdf [aplūkots 28.09.2018.]

posma izbūve ir vajadzīga, lai nodrošinātu pienācīgu ceļa infrastruktūru iespējamam satiksmes noslogojuma pieaugumam, lielākam braukšanas ātrumam un drošākai satiksmei, jo esošais E22 (autoceļš A6) ir maksimāli noslogots un to nav iespējams paplašināt teritoriālu ierobežojumu dēļ.¹⁰⁹ Attiecīgi realizējot iepriekšminēto projektu Ministru kabinets 2014.gada 25.augustā izdeva rīkojumu Nr.445 "Par nekustamo īpašumu pirkšanu valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai", tādējādi atļāva Satiksmes ministrijai pirkt nekustamā īpašuma "*Kaktiņi*" sastāvā esošās zemes vienības daļu 0,71 ha platībā un daļu 0,25 ha platībā – Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, kas nepieciešamas valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai. Satiksmes ministrija (turpmāk – Institūcija) 2014.gada 27.augustā nosūtījusi iepriekšminētā nekustamā īpašuma "*Kaktiņi*" īpašnieci (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) paziņojumu par iespēju noslēgt attiecīgā nekustamā īpašuma pirkuma līgumu. Pieteikuma iesniedzēja savukārt informēja, ka ar Ogres novada pašvaldību panākusi vienošanos par iespējamo nekustamo īpašumu maiņu. Ogres novada pašvaldība Institūciju informējusi, ka vienošanās nav veikta. Institūcija atkārtoti aicinājusi Pieteikuma iesniedzēju sniegt atbildi par nekustamā īpašuma pirkuma līguma noslēgšanu. Institūcija nav varējusi vienoties ar Pieteikuma iesniedzēju attiecīgajā jautājumā par labprātīgu nekustamā īpašuma atsavināšanu, tādēļ uzsāka piespiedu atsavināšanas procesu. Saeima 2015.gada 24.septembrī pieņēma likumu "Par nekustamā īpašuma "*Kaktiņi*", Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām — valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai."¹¹⁰

Personai Satversmē noteikto pamattiesību aizskārums gadījumā ir tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu par likumu un Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei, citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem). Sūdzība Satversmes tiesai ir atzīstama par konstitucionālo sūdzību un lieta ierosināma tikai tad, ja pieteikums atbilst likumā noteiktajām vispārīgajām un sevišķajām prasībām.¹¹¹ Pieteikuma iesniedzēja Latvijas Republikas Satversmes tiesā (turpmāk – Satversmes tiesa) iesniedza konstitucionālo sūdzību, jo uzskata, ka apstrīdētais likums neatbilst Satversmes

¹⁰⁹ Eiropas Komisijas 17.06.2010. lēmums par lielo projektu "Autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži) - Koknese būvniecība", kas ir daļa no darbības programmas "Infrastruktūra un pakalpojumi" strukturālajam atbalstam no Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Kohēzijas fonda atbilstoši konverģences mērķim Latvijā. Pieejams: [https://www.esfondi.lv/upload/02-kohezijas_fonds/Lielie_projekti/Autoceļa_E22_posma_Rīga_\(Tīnūži\)-Koknese_būvniecība.pdf](https://www.esfondi.lv/upload/02-kohezijas_fonds/Lielie_projekti/Autoceļa_E22_posma_Rīga_(Tīnūži)-Koknese_būvniecība.pdf) [aplūkots 09.10.2018.]

¹¹⁰ Par nekustamā īpašuma "*Kaktiņi*", Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām — valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai: LV likums. Pieņemts: 24.09.2015.

¹¹¹ Konstitucionālā tiesvedība. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/konstitucionala-tiesvediba> [aplūkots 15.11.2018.]

105.pantam, jo nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas process neesot bijis tiesisks. Satversmes tiesa 2016.gada 9.decembrī pieņēma spriedumu lietā Nr. 2016-08-01 „Par likuma „Par nekustamā īpašuma „*Kaktiņi*”, Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”.¹¹²

Kā lietā norādījusi Pieteikuma iesniedzēja, viņa ir piekritusi atsavinātā nekustamā īpašuma noteiktajam atlīdzības apmēram. Bet izteikusi vēlmi un norādījusi, ka atlīdzību nevēlas saņemt naudas izteiksmē, bet gan piešķirot atsavinātā nekustamā īpašuma vietā citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu, kā to arī paredz Atsavināšanas likuma 26.panta pirmā daļa, ka Institūcija atlīdzību izmaksā bezskaidras naudas norēķinu veidā vai, vienojoties ar nekustamā īpašuma īpašnieku, izmanto citu taisnīgu atlīdzības kompensācijas veidu:

- 1) piedāvājot citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu;
- 2) daļu no atlīdzības izmaksājot naudā un daļu kompensējot ar citu nekustamo īpašumu;
- 3) izmantojot citu abām pusēm izdevīgu atlīdzības kompensācijas veidu, izņemot gadījumu, kad uz nekustamo īpašumu ir nostiprināta ķīlas tiesība.

No attiecīgā likuma panta secināms, ka likumdevējs ir paredzējis ne tikai naudas izteiksmē mērāmu atlīdzības kompensācijas veidu, bet arī īpašuma maiņas variantu, pat paredzot, ka tas var būt cits, likuma pantā neuzskaitīts kompensācijas veids.

Īpašniekam ir tiesības atlīdzību saņemt ne tikai naudā, bet arī kā atlīdzības kompensāciju prasīt vietā citu nekustamo īpašumu, tā ir visnotaļ taisnīga atsavināšanas atlīdzības kompensācija, jo ne vienmēr izmaksātā atlīdzība naudā dod iespēju īpašniekam iegādāties līdzvērtīgu īpašumu un, kā tas paredzēts Atsavināšanas likuma 21.pantā, atgūt tādu mantisko stāvokli, kas “ir līdzvērtīgs viņa iepriekšējam mantiskajam stāvoklim”.¹¹³

Sākotnēji Satversmes tiesa attiecīgajā lietā izvērtēja apstrīdētā likuma atbilstību Satversmes 105.panta ceturtajam teikumam. Šīs darbības ietvaros izvērtēja Satversmes 105.panta ceturtajā teikumā ietverto tiesiskuma kritēriju pārbaudi konkrētajā lietā.

Kā norādījusi Satversmes tiesa, no Atsavināšanas likumā ietvertā regulējuma izriet, ka Institūcija nekustamo īpašumu piespiedu kārtā uz atsevišķa likuma pamata atsavina tikai tad, ja nav iespējams to atsavināt labprātīgi. To pamato nepieciešamība pēc iespējas saudzēt

¹¹² Satversmes tiesas 09.12.2016. spriedums lietā Nr.2016-08-01

¹¹³ Granžē A. Īpašuma maiņa piespiedu atsavināšanas gadījumā “Rail Baltica” ietvaros. Jurista vārds, 02.08.2016. Nr.31 (934)

personas tiesības gadījumos, kad sabiedrības vajadzības nav iespējams apmierināt bez nekustamā īpašuma atsavināšanas.¹¹⁴ Vārds “atsevišķs” interpretējams ne vien formāli gramatiski, bet vispirms pēc būtības. Pieņemot šādu “atsevišķu” likumu, likumdevējam īpašam uzmanība ir jāpievērš visiem lietas apstākļiem, jānoskaidro, vai īpašuma atsavināšana patiešām notiek izņēmuma gadījumā un kalpo valsts vai sabiedrības vajadzībām, kā arī jāpārlicinās, vai šī atsavināšana notiek pret taisnīgu atlīdzību.¹¹⁵ No Satversmes 105.panta ceturtajā teikumā ietvertās prasības pēc atsevišķa likuma izriet likumdevēja pienākums pirms tiesību akta pieņemšanas nodrošināt personas tiesības tikt uzklautātai. Tiesības tikt uzklautātam – saistāmas ar pienākumu izteiktos iebildumus izvērtēt un iespēju robežās ņemt vērā vai arī noraidīt ar pienācīgu pamatojumu. Pamatojuma princips ir viens no būtiskākajiem procesuālā taisnīguma nodrošināšanas līdzekļiem.¹¹⁶ Izvērtējot lietas apstākļus Satversmes tiesa secināja, ka Saeima pieņemot likumu ir izvērtējusi un sniegusi pamatojumu Pieteikuma iesniedzējas iebildumiem pret kompensācijas veidu. Un piespiedu atsavināšana ir notikusi uz atsevišķa likuma pamata.

Satversmes tiesa izvērtēja arī atsavināšanas pamatotību, vai tā atbildusi sabiedrības vajadzībām.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē atzīts, ka lēmumam atsavināt nekustamo īpašumu sabiedrības vajadzībām jāietver pamatojums tam, ka īpašums tiešām tiek atsavināts sabiedrības vajadzībām.¹¹⁷ Kā norādīts Par nekustamā īpašuma “*Kaktiņi*” daļu Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, atsavināšanu sabiedrības vajadzībām – valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai, likumprojekta anotācijā, labums, ko sabiedrība iegūs, nosakot nekustamā īpašuma „*Kaktiņi*” īpašnieci pamattiesību ierobežojumu, ir lielāks par indivīda interesēm nodarīto kaitējumu, jo šajā gadījumā minētā nekustamā īpašuma daļas ir nepieciešamas īpašu sabiedrības interešu un publisku mērķu sasniegšanai – transporta infrastruktūras būvniecībai, kas nodrošinās satiksmes kustības drošību un efektīvu kopējo transporta plūsmu valsts galveno autoceļu tīklā Rietumu-Austrumu koridorā.¹¹⁸ Jau sākotnējā projektā izklāstījumā, ko apstiprināja Eiropas komisija caurvijas transporta, ceļu infrastruktūras nepieciešamība, uzlabošana kā sabiedrības interešu

¹¹⁴ Satversmes tiesas 09.12.2016. spriedums lietā Nr.2016-08-01, 14.1.p.

¹¹⁵ Turpat, 14.p.

¹¹⁶ Turpat, 14.2.p.

¹¹⁷ Turpat, 15.p.

¹¹⁸ Likumprojekta “Par nekustamā īpašuma “*Kaktiņi*” daļu Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, atsavināšanu sabiedrības vajadzībām – valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/733C9A09B22CD8A0C2257E270028B12C?OpenDocument> [aplūkots 07.11.2018.]

mērķis. Transporta infrastruktūras veidošanu kā sabiedrības vajadzību ir atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Aplūkotajā lietā Satversmes tiesa secina, ka piespiedu atsavināšana atbilst sabiedrības vajadzībām.

Satversmes tiesa arī izvērtējusi, vai nekustamais īpašums atsavināts vienīgi izņēmuma gadījumā, kā arī vai nekustamais īpašums atsavināts pret taisnīgu atlīdzību.

Taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības un konkrētā nekustamā īpašuma īpašnieka interesēm var tikt nodrošināts ar skaidrā un iepriekš paredzamā procedūrā noteiktas atlīdzības palīdzību.¹¹⁹ Atlīdzība ir būtisks apstāklis, kas ņemams vērā, vērtējot to, vai valsts ir taisnīgi un samērīgi līdzsvarojuši indivīda un sabiedrības intereses. Īpašuma atņemšana bez saprātīgi ar tā vērtību saistītas atlīdzības parasti tiks uzskatīta par nesamērīgu un neattaisnotu iejaukšanos Konvencijas Pirmā protokola 1. pantā paredzēto tiesību īstenošanā.¹²⁰ Satversmes tiesa secina, ka kaut arī Satversmes 105. panta ceturtais teikums nodrošina personai tiesības uz taisnīgu atlīdzību nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas gadījumā, tomēr tas negarantē iespēju saņemt šo atlīdzību konkrētā personai vēlamā veidā. Satversmes 105. panta ceturtais teikums neuzliek institūcijai pienākumu piedāvāt nekustamā īpašuma īpašniekam kā taisnīgu atlīdzību citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Institūcijai nav arī pienākuma pēc atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka vēlēšanās izpildīt jebkuru tā lūgumu attiecībā uz atlīdzības kompensācijas veidu.¹²¹ Līdz ar ko tiek secināts, ka Pieteikuma iesniedzējai tika noteikta taisnīga atlīdzība par atsavināmo nekustamo īpašumu. Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd atlīdzības apmēru, taču iebilst par atlīdzības veidu.

Šajā lietā Satversmes tiesa secina, ka nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana ir notikusi izņēmuma gadījumā pret taisnīgu atlīdzību un apstrīdētais likums atbilst Satversmes 105.pantam.¹²² Tomēr paliek atvērts jautājums, ja Saeima norobežojas no reālās iespējas veikt atsavināšanu labprātīgi, piekrītot par piespiedu atsavināšanu, tādā gadījumā piespiedu atsavināšana kļūst nevis par izņēmumu, bet gan par principu, un tas ir pretrunā gan Satversmes 105.pantā ietvertajam izņēmuma priekšnosacījumam, gan Atsavināšanas likuma regulējumam, uz kura pamata un saskaņā ar kura striktajiem nosacījumiem var tikt pieņemts atsevišķs sabiedriskām vajadzībām nepieciešamā īpašuma piespiedu atsavināšanas likums.¹²³ Atbilstoši Atsavināšanas likuma 26.pantam ir pieļaujams pilnībā vai daļēji aizstāt atlīdzības

¹¹⁹ Satversmes tiesas 09.12.2016. spriedums lietā Nr.2016-08-01, 16.p.

¹²⁰ Turpat, 16.3.p.

¹²¹ Turpat, 16.5.p.

¹²² Turpat, 16.5.p.

¹²³ Granžē A. Īpašuma maiņa piespiedu atsavināšanas gadījumā "Rail Baltica" ietvaros. Jurista vārds, 02.08.2016. Nr.31 (934)

izmaksu bezskaidras naudas norēķinu veidā ar cita nekustamā īpašuma piešķiršanu, ja tam piekrīt atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieks. Atsavināšanas likuma 26.panta regulējums ir attiecināms gan uz gadījumiem, kad atsavināšana tiek veikta labprātīgi, gan arī uz gadījumiem, kad nekustamais īpašums tiek atsavināts piespiedu kārtībā uz atsevišķa likuma pamata, jo atbilstoši Atsavināšanas likuma 4.nodaļai vienošanos par taisnīgas atlīdzības veidu un apmēru var noslēgt arī pēc nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas likuma spēkā stāšanās.¹²⁴ Tā kā iemesli nekustamā īpašuma maiņai pret citu var būt ļoti dažādi, tas var būt saistīts ar reģiona īpatnībām (līdzīga īpašuma nepieejamība tuvākajā apkārtnē), arī apliekamā ienākuma jautājums, gan arī likumisks ierobežojums iegādāties noteiktu zemju kategorijas (piemēram, aktuāls ir lauksaimniecības zemju iegādes ierobežojums),¹²⁵ un nekustamā īpašuma īpašniekam pamatojums savai izvēlei nav jāsniedz, turklāt Publiskas personas mantas atsavināšanas likumā zemes maiņai ir noteikti ierobežojumi (lēmuma pieņemšana, līdzvērtīga vērtība un novērtēšanas metode), spēkā esošais regulējums nekustamā īpašuma maiņas iespējamību būtiski ierobežo.¹²⁶ Situācijas, kad īpašumu maiņas darījumi ir iespējami, bet tas netiek realizēts un tiek izmaksāta atbilstoša atlīdzība bezskaidras naudas formā, jāvērtē valsts līdzekļu nevajadzīgas izšķērdēšanas aspektā. Kā arī šādos īpašumu maiņas darījumos ir jāsadarbojas valsts un pašvaldību iestādēm realizējot labas pārvaldības principu. Tas izpaužas caur neiztērēto naudas līdzekļu, ja ir panākta vienošanās par īpašumu maiņas realizēšanu, novirzīšanu citiem nozīmīgiem mērķiem, kā arī valsts vai pašvaldībai piederošo un neizmantoto zemesgabalu atgriešanu civiltiesiskajā apgrozībā. Svarīgi atzīmēt, ka iepriekš analizētajā situācijā, proti, Satversmes tiesas spriedumā lietā Nr.2016-08-01, realizējot īpašumu maiņu kā taisnīgas atlīdzības izmaksas veidu, būtu iespējams realizēt labprātīgu atsavināšanas procesu, kas neierobežotu īpašnieka pamattiesības, kā arī izslēgtu tālāku piespiedu nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu, kas ietver sevī atsevišķa likuma izsludināšanu, kā arī kopumā padarītu procesu mazāk laikietilpīgu. No Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr.2016-08-01, esošajiem materiāliem secināms, ka tiesība pieprasīt

¹²⁴ 14. Likumprojekta "Par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/614B6229E4CC5107C225767F00364BDE?OpenDocument> [aplūkots 01.11.2018.]

¹²⁵ Granžē A. Īpašuma maiņa piespiedu atsavināšanas gadījumā "Rail Baltica" ietvaros. Jurista vārds, 02.08.2016. Nr.31 (934)

¹²⁶ Zvērinātu advokātu birojs „BORENIUS”, Satiksmes ministrijas uzdevumā, Rīgā 2015.gada 2.novembrī Saskaņā ar 2015.gada 2.jūlija līgumu Nr. SM2015/-41TEN-T, Galaziņojums. „Taisnīgas atlīdzības noteikšana par nekustamajiem īpašumiem, kas nepieciešami un atsavināmi sabiedrības vajadzībām, un par zaudējumiem īpašumiem, kas ir netieši skarti un kam radušies saimnieciskās darbības ierobežojumi vai netiešie zaudējumi transporta infrastruktūras projekta īstenošanas rezultātā”. Pieejams: http://www.sam.gov.lv/images/modules/items/PDF/item_5729_Taisnigu_atlidzibu_izpete_gala_zinojums.pdf [aplūkots 28.09.2018.]

līdzvērtīgu nekustamo īpašumu kā taisnīgas atlīdzības izmaksas veidu, piemērojama smagnēji, ar grūtībām un necaurskatāmi.

Likumdevējs nav radījis tiesiskus instrumentus, kas varētu ļaut realizēt tādas labprātīgas īpašumu maiņas. Nav arī noregulēts jautājums par to, kam būtu jāuzņemas maiņas piedāvājumu apkopojumi, jāveic reālas darbības, piedāvājot īpašniekam maiņas variantus. Kā arī ir jānosaka nosacījumi par to, no kādiem fondiem un kam piederošiem īpašumiem (valsts, pašvaldības, rezerves fondi, privātpersonas), var tikt skatītas iespējas par maiņas objektiem.¹²⁷ Lai sakārtotu nenoregulētos jautājumus, kā viens no risinājumiem būtu izslēgt no Atsavināšanas likuma iespēju saņemt taisnīgas atlīdzības kompensāciju maiņas veidā pret citu īpašumu. Vai arī šo aspektu sakārtošanai likumdevējam būtu jārada attiecīgi Ministru kabineta noteikumi, līdzīgi - Ministru kabineta noteikumi Nr.204 "Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu", ar kuriem noregulē bezskaidras naudas norēķinu veidā izmaksājamo taisnīgo atlīdzību. Tādējādi katram taisnīgas atlīdzības kompensācijas veidam nosakot jau konkrētāku, mūsdienu vajadzībām piemērotu tiesisko regulējumu.

¹²⁷ Granžē A. Īpašuma maiņa piespiedu atsavināšanas gadījumā "Rail Baltica" ietvaros. Jurista vārds, 02.08.2016. Nr.31 (934)

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Īpašuma tiesības nav tikai teorētisks institūts, vai jurisprudencē esošs, analizēts termins. Tiesību subjektiem izlietojot tiem piederošās īpašuma tiesības uz lietām, slēdzot dažādus darījumus un realizējot lielākus vai mazākus projektus, īpašuma tiesības iegūst savu svarīgumu, izkristalizējot arī ar tām saistītās problēmas vai nepilnības, kas veidojas tiesībām attīstoties lēnāk kā pārmaiņām sabiedrībā.
2. Īpašuma tiesībām ir divējāda daba, tās ir gan kā lietu tiesības civiltiesiskā nozīmē, gan kā pamattiesības konstitucionālo tiesību tvērumā.
3. Tiesības uz īpašumu tiek aizsargātas un arī ierobežotas gan starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, kur tās tiek atzītas par starptautiskajām paražu tiesībām, gan nacionālajos normatīvajos aktos, no kuriem augstākais rangs ir Satversmes 105.pantam.
4. Likums "Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums" un tā regulējums balstās uz Civillikumu, kā juridiskā spēka ziņā augstāku normatīvo aktu. Līdz ar to iespējamās domstarpības un strīdi ir risināmi civilprocesuālajā kārtībā.
5. Nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas lēmumu katrā individuālā gadījumā pieņem Saeima, tādējādi padarot atsavināšanas procesu ļoti laikietilpīgu, neatbilstošu mūsdienu aprītei, kas var radīt problēmas realizējot lielus infrastruktūras projektus.
6. Atlīdzībai par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu ir jābūt taisnīgai un savlaicīgai, neaprobežojoties vien ar atlīdzību kā tādu, kuras apmērs var būt neatbilstošs un netaisnīgs.
7. No normatīvā regulējuma secināms ģenerālklausulas "taisnīga atlīdzība" saturs atsavinot īpašumu sabiedrības vajadzībām, proti, tam jāveidojas gan no atlīdzības par paša nekustamā īpašuma zaudējumu, kuras apmēram ir jābūt līdzvērtīgam atsavināmā nekustamā īpašuma tirgus vērtībai, kā arī atlīdzības par pierādāmiem zaudējumiem, kas radušies atsavināšanas procesā, un bez kuru atlīdzināšanas nav iespējams atjaunot bijušā īpašnieka mantisko stāvokli pēc iespējas tādā līmenī, kāds tas bijis sākotnēji.
8. Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā, kas regulē gan labprātīgu, gan piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, un citos normatīvajos aktos nav regulēta kārtība īpašuma maiņas, kā taisnīgas atlīdzības kompensācijas veida, gadījumos.

9. Lai izvairītos no problēmsituācijām dēļ neesošā regulējuma īpašuma maiņas gadījumos, kā viens no risinājumiem būtu izslēgt no Atsavināšanas likuma iespēju saņemt taisnīgas atlīdzības kompensāciju maiņas veidā pret citu īpašumu.
10. Likumdevējam būtu jārada attiecīgi Ministru kabineta noteikumi, ar kuriem skaidri regulētu kārtību īpašuma maiņas gadījumos, līdzīgi - Ministru kabineta noteikumi Nr.204 "Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu", ar kuriem noregulē bezskaidras naudas norēķinu veidā izmaksājamo taisnīgo atlīdzību.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra

1. Čakste K. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 356 lpp.
2. Čepāne I., Statkus S. Pašvaldības teritorijas plānojums kā nekustamā īpašuma tiesību aprobežojums. Jurista vārds, 25.01.2005. Nr. 3.(359)
3. Eiropas Komisijas 17.06.2010. lēmums par lielo projektu "Autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži) - Koknese būvniecība", kas ir daļa no darbības programmas "Infrastruktūra un pakalpojumi" strukturālajam atbalstam no Eiropas Reģionālās attīstības fonda un Kohēzijas fonda atbilstoši konverģences mērķim Latvijā. Pieejams: [https://www.esfondi.lv/upload/02kohezijas_fonds/Lielie_projekti/Autocela_E22_posma_Riga_\(Tinuzi\)-Koknese_buvnieciba.pdf](https://www.esfondi.lv/upload/02kohezijas_fonds/Lielie_projekti/Autocela_E22_posma_Riga_(Tinuzi)-Koknese_buvnieciba.pdf) [aplūkots 09.10.2018.]
4. Eiropas Savienības tiesības. I daļa. Institucionālās tiesības. Autoru kolektīvs Christoph Schewe, Arņa Bukas, Kaspara Gailīša, Ģirta Strazdiņa zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 414 lpp.
5. Gailīte D., Pleps J. Konstitucionālās vērtības krīzes laikā. Jurista vārds, 04.10.2011. Nr. 40 (687)
6. Granžē A. Īpašuma maiņa piespiedu atsavināšanas gadījumā "Rail Baltica" ietvaros. Jurista vārds, 02.08.2016. Nr.31 (934)
7. Grigore-Bāra E. Nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana valsts vai sabiedriskām vajadzībām pret atlīdzību. Jurista vārds, 02.08.2016. Nr.31 (934)
8. Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 353 lpp.
9. Joksts O., B. Girgensone, I.J. Mihailovs. Terminu skaidrojošā vārdnīca civiltiesībās. Lietu tiesības. Rīga: SIA "Izdevniecība Drukātava", 2016, 232 lpp.
10. Konstitucionālā tiesvedība. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/konstitucionala-tiesvediba> [aplūkots 15.11.2018.]
11. Krūma K. Starptautiskās tiesības un Eiropas Savienības tiesības: sacensība vai mijiedarbība. Likums un Tiesības, 2005, novembris, Nr.75, 350 lpp.
12. Latvijas Republikas tiesībsargs: Tiesības uz īpašumu. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/socialas-un-ekonomiskas-tiesibas/tiesibas-uz-ipasumu> [aplūkots 08.10.2018.]

13. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R.Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 864 lpp.
14. Levits E. Tiesības kā zināšanas un komunikācija. Jurista vārds, 07.11.2017. Nr. 46 (1000)
15. Likumprojekta "Par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām" anotācija. Pieejama: <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/614B6229E4CC5107C225767F00364BDE?OpenDocument> [aplūkots 01.11.2018.]
16. Likumprojekta "Par nekustamā īpašuma "Kaktiņi" daļu Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, atsavināšanu sabiedrības vajadzībām – valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai" anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/733C9A09B22CD8A0C2257E270028B12C?OpenDocument> [aplūkots 07.11.2018.]
17. Mīts M. Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas statuss Latvijas tiesību sistēmā. Konvencijas piemērošana nacionālā līmenī. Latvijas Vēstnesis, 08.01.1997, Nr. 5/6 (720/721).
18. Neimane I. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. Jurista vārds, 07.12.2004, nr. 47 (352).
19. Neimane I. Īpašuma tiesības kā cilvēka pamattiesības. Jurista vārds, 05.04.2005, nr. 12 (367).
20. Pētījums par Civillikuma lietu tiesību daļas pirmās, otrās un trešās daļas modernizācijas nepieciešamību. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2008. Pieejams: at.gov.lv/files/uploads/files/.../lv_documents_petijumi_civillikuma_modernizacija.doc [aplūkots 10.11.2018.]
21. Pieņē S. Nekustamā īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām. Jaunais regulējums. Jurista vārds, 2011, Nr. 25/26 (672/673).
22. Rail Baltica. Par projektu. Pieejams: <http://edzl.lv/lv/par-rail-baltica/kas-ir-rail-baltica> [aplūkots 15.11.2018.]
23. Rodiņa A. Konstitucionālā sūdzība – īpašuma tiesību aizsardzības institūts Latvijā. Īpašums, tā apgrūtinājumi: problēmas, risinājumi, iespējas. 7.starptautiskā zinātniskā konference. Rakstu krājums. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2006, 57.lpp
24. Rozenfelds J. Lietu tiesības. 4.labotais, papildinātais izdevums. Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 224 lpp.

25. Rozenfelds J. Lietu tiesību objekti. Rights in rem: Latvijas Universitātes Žurnāls “Juridiskā zinātne”, Nr. 8, 2015. LU akadēmiskais apgāds, 260 lpp
26. Sniedzīte G. Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. Jurista vārds, 18.10.2005. Nr.39 (394)
27. Vīnzarājs N. Civiltiesību problēmas. Raksti (1932.-1939.). Rīga: Erlena Kalniņa un Viktora Tihonova izdevums, 2000, 183 lpp.
28. Zvērinātu advokātu birojs „BORENIUS”, Satiksmes ministrijas uzdevumā, Rīgā 2015.gada 2.novembrī Saskaņā ar 2015.gada 2.jūlija līgumu Nr. SM2015/-41TEN-T, Galaziņojums. „Taisnīgas atlīdzības noteikšana par nekustamajiem īpašumiem, kas nepieciešami un atsavināmi sabiedrības vajadzībām, un par zaudējumiem īpašumiem, kas ir netieši skarti un kam radušies saimnieciskās darbības ierobežojumi vai netiešie zaudējumi transporta infrastruktūras projekta īstenošanas rezultātā”. Pieejams: http://www.sam.gov.lv/images/modules/items/PDF/item_5729_Taisnigu_atlidzibu_iz_pete_gala_zinojums.pdf [aplūkots 28.09.2018.]

Normatīvie akti

1. ANO Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta 10.12.1948.
2. Starptautiskās tiesas Statūti. Pieņemti 26.06.1945.
3. Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950.
4. ANO Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām. Pieņemts 16.12.1966.
5. ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Pieņemts 16.12.1966.
6. Eiropas Savienības Pamattiesības harta. Pasludināta Nicā. 07.12.2000.
7. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922.
8. Civillikums: LV likums Pieņemts 28.01.1937.
9. Zemesgrāmatu likums: LV likums. Pieņemts: 22.12.1937.
10. Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām: LV likums. Pieņemts 15.09.1992.
11. Par Latvijas Republikas likuma “Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām” spēkā stāšanās kārtību: Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmums. Pieņemts 15.09.1992.

12. Grozījums Augstākās padomes 1992.gada 15.septembra lēmumā "Par Latvijas Republikas likuma "Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām" spēkā stāšanās kārtību", Pieņemts: 19.12.1996.
13. Par nekustamā īpašuma nodokli: LV likums. Pieņemts: 04.06.1997.
14. Par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu, Pieņemts: 04.06.1997.
15. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 02.06.2005.
16. Nekustamā īpašuma valsts kadastra likums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 01.12.2005.
17. Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likums: LV likums. Pieņemts 14.10.2010.
18. Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu: Ministru kabineta noteikumi. Pieņemts: 15.03.2011.
19. Par nekustamā īpašuma "Kaktiņi", Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām — valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai: LV likums. Pieņemts: 24.09.2015.

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 25.10.2012. spriedums lietā *Vistiņš and Perepjolkins v. Latvia* (iesnieguma Nr. 71243/01).
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 26.01.2017. spriedums lietā *Dzirnis pret Latviju*. (iesnieguma Nr.25082/05).
3. Satversmes tiesas 30.04.1998. spriedums lietā Nr. 09-02(98).
4. Satversmes tiesas 30.08.2000. spriedums lietā Nr. 2000-03-01.
5. Satversmes tiesas 16.12.2005. spriedums lietā Nr. 2005-12-0103.
6. Satversmes tiesas 26.04.2007. spriedums lietā Nr. 2006-38-03.
7. Satversmes tiesas 22.12.2008. spriedums lietā Nr. 2008-11-09.
8. Satversmes tiesas 21.10.2009. spriedums lietā Nr. 2009-01-01.
9. Satversmes tiesas 14.04.2011. spriedums lietā Nr. 2010-62-03.
10. Satversmes tiesas 09.12.2016. spriedums lietā Nr.2016-08-01.
11. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 24.05.2017. spriedums lietā Nr. C04298907, SKC-293/2017.

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs “Atsavināšanas sabiedrības vajadzībām tiesiskā regulējuma problēmas un iespējamie risinājumi” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors:

Kristīne Fausta-Drelniece

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: docents *Dr.iur.* Erlens Kalniņš

Recenzents:

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Madara Ķimene

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē

Komisijas sekretāre: